

Jevrejsko nasleđe u obredima, običajima i praznicima kod hrišćana i muslimana

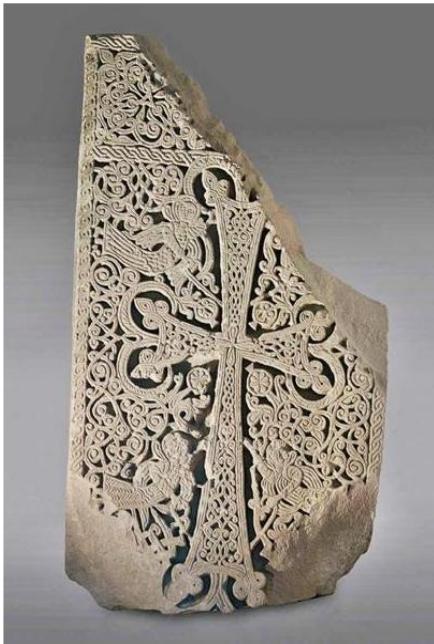
Autor teksta i izbor slika: Aron Albahari

Različitosti nas sigurno čine drugačijima, ali određeni sadržaji i forme nas svakako, mada možda i nismo svesni toga, spajaju i čine bližima...

Uvod

Posmatrajući sa teološkog a posebno dogmatskog aspekta, svako pa i najmanje pominjanje mogućnosti da se u praksi, ritualima, obredima i praznicima bilo koje vere, pa tako i hrišćanstva i islama, obavljaju i praktikuju određene radnje i običaji koji su nastali kao direktno nasleđe iz tradicije druge vere, naroda i verovanja, u ovom slučaju jevrejskog, izaziva nevericu i podozrenje. Ali to ne bi trebalo da je tako. Pođimo redom...!!!

HRIŠĆANSTVO

Jevrejski koreni ranog hrišćanstva

Istorija hrišćanstva nas uči da je ova, druga po redu monoteistička religija, nastala u okrilju i korpusu jevrejskog naroda, pa čak i same jevrejske religije. Navećemo više okolnosti koje govore o tome i to potvrđuju.

Začetnik i duhovni otac hrišćanstva bio je **Isus Hrist** – Isus Hristos – **Jevrej**. Njegovo izvorno jevrejskog ime je bilo Jošua - Ješuah^{1*}. Dodatak imenu odrednice i imena "Hristos" dolazi od grčke reči koja znači "pomazanik" što je doslovni prevod hebrejske (jevrejske) reči "Mesija" (hebrejski *Mešiah*). Naime, Jevreji sledbenici Isusa Hrista (*ranohrišćani*) verovali su da je Isus bio *Mesija* čiji je dolazak proricala i nagoveštavala jevrejska sveta knjiga *Tanah* (*Stari zavet*), te su Isusa tako i nazvali – *Mesija* (*Mešiah*), grčki *Hristos*^{2*}.

A on je to svoje novo verovanje širio pre svega kroz propovedi u jevrejskim sinagogama, posebno u Galileji, na severu današnjeg Izraela, ali i u samom jevrejskom Hramu u Jerusalemu.

Dakle, Isus (Jošua, rođen između 7. i 2.g.p.n.e. – umro 30.- 33.g.) je bio jevrejski propovednik i rabin iz Nazareta, grada na severu Izraela. Hrišćanska Biblija – *Novi zavet*, ga na više mesta pominje kao „kralja Jevrejskog"^{3*} i „kralja Izraelskog"^{4*}.

^{1*} Njegovo jevrejsko ime dolazi od hebrejsko-aramejske reči "Jahve (što je jevrejsko ime za jevrejskog Boga) spašava" ili "Gospod je Spasenje", na srpskom "Spasitelj". Njegovo ime na slavenskim jezicima "Isus" dolazi od grčko-latinskog prevoda ovog hebrejskog imena, "Iesous-Iesus".

^{2*} Većina Jevreja tradicionalnog judaizma ne prihvata ovu tvrdnju, te Jevreji i dalje očekuju dolazak, u Bibliji nagoveštenog *Mesije*.

^{3*} Biblija – *Novi zavet*, *Jevanđelje po Jovanu*; 18:33 "Pilat...dozva Isusa pa ga upita: Jesi li ti **kralj Jevrejski**".

^{4*} Biblija – *Novi zavet*, *Jevanđelje po Jovanu*; 12:13 "Sutradan veliko mnoštvo naroda koje bijaše došlo na praznik (u Jerusalem, na proslavu jevrejskog praznika Pesah) kad ћu da

Dvanaest Apostola Hristovih, ikona 14. vek

znači „*Dar Jahvin*“ ili „*Dar Božiji*“, slavenski „Božidar“).

Iako su svi pobrojani apostoli bili Jevreji i imaju jevrejska imena (sa fonetskim izgovorom tih imena na latinskom ili kasnijim evropskim jezicima - a kod nas na srpskom jeziku) imena nekolicine njih su bila čisto grčka, što je u to vreme bilo odraz nametnutog helenističkog kulturnog uticaja među Jevrejima.

Iz vremena života Isusa Hrista važno je pomenuti još dve osobe, dva Jevreja, zaslužna za prihvatanje i širenje hrišćanskog verovanja - hrišćanstva: Jovana (hebrejski Johanna) Krstitelja i Svetog Pavla (hebrejski Savla).

Prvi, **Jovan Krstitelj** (hebrejski Johanan, Jonah) bio je sin jevrejskog velikog sveštenika (Prvosveštenika) jevrejskog Hrama u Jerusalemu, Zaharija.

Njegovo jevrejsko ime Johanan znači „*Jahve (jevrejski Bog) je milostiv*“. Bio je jevrejski asketski putujući propovednik i isposnik. Bio je vršnjak Isusa Hrista (hebrejski Jošue). Zbog svog isposničkog, mučeničkog, bogobojažljivog života, te pozivanja ljudi na pokajanje radi oprosta njihovih greha pre *Strašnog suda*, uživao je veliki ugled među Jevrejima. Ono po čemu je posebno postao poznat je njegovo vršenje obrednog kupanja koje je bilo ritualni čin očišćenja kako duše tako i tela, potapanjem u reku Jordan, u očekivanju dolaska *Carstva nebeskog*. Posebno je bitan trenutak njegovog obrednog kupanja (potapanja u reku Jordan) i samoga Isusa Hrista u njegovoj 30-toj godini života. Smatra se da je upravo on učinio najveći uticaj na Isusa da uvede u hrišćanstvo čin obrednog krštenja, potapanjem svojih sledbenika u reku Jordan, kao i čin posta, kao bogopoklonički čin. Pod nesumnjivo njegovim uticajem, razvila se i

dolazi Isus u Jerusalem...izađe mu u susret uzvikujući: "Osana! Blagoslovjen koji dolazi u ime Gospodnje, kralj Izraelov".

^{5*} *Apostol* - grčka reč, znači glasonoša, propovednik - onaj koji prenosi neku poruku.

Šta više i svih dvanaest njegovih prvih sledbenika i učenika, a potom i hrišćanskih apostola^{5*}, koje nam predstavlja Biblija – hrišćanski *Novi zavet*, bili su Jevreji: **Šimon** (Petar), **Andrija** (Andrej), **Jakov** (sin Zevedejev), **Jovan** (hebrejski Jonah), **Filip**, **Bartolomej** (hebrejski Nataniel, iz Kane), **Toma** (zvani „Blizanac“), **Matej** (hebrejski Matatja, zvani „Levi“), **Jakov** (sin Alfejev, zvani „Mlađi“), **Juda Tadej**, **Simeon Zelot** – Kananac (hebrejski Šimon, zvani i „Revnitelj“ zbog svoje posvećenosti jevrejskim verskim zakonima) i **Juda Iskariotski**.

Posle gubitka statusa apostolstva i samoubistva Jude Iskariotskog, na njegovo mesto su ostali apostoli kockom izabrali **Matiju** (hebrejski Matanija, što

ranohrišćanska doktrina, običaji i rituali koje je prihvatio i sam Isus Hrist, iako je u početku i sam bio samo njegov sledbenik.

Drugi je bio **Sveti Pavle** (hebrejski Savle, oko 5.- oko 67.g.). Rođen je u Tarsu (današnja Turska) i potiče iz jevrejskog plemena Benjamin. Bio je Farisej, sledbenik religiozne jevrejske stranke iz razdoblja Drugog jevrejskog Hrama, prethodnice rabinskog judaizma i zagovornik strogog poštivanja Mojsijevih zakona. Ipak se posle preobratio u „*ranohrišćanina*“ i naknadno je pribrojan dvanestorici hrišćanskih apostola i sam sa titulom apostola. Svoje apostolstvo (propovedništvo) je iskazao kroz pet misionarskih putovanja kojima je širio hrišćanstvo na Kipru, u Maloj Aziji, u Filipu i Solunu, Atini i Korintu, Efesu, Jerusalemu, Rimu, Miletu. Na tim misionarskim putovanjima, šireći hrišćanstvo kako među Jevrejima tako još i više među nejеврејима, obraćao im se pismima-poslanicama^{6*}. Zbog ove svoje uloge i posvećenosti kojom je širio ovo novo verovanje stekao je titulu „sveti“.

Ranohrišćani - Judeohrišćani

Za opis jevrejskog ambijenta u kojem je nastalo hrišćanstvo, obavezno se mora pomenuti *ranohrišćanstvo* i njegovi sledbenici koji su se nazivali **judeohrišćanima**, a kasniji sledbenici (izmeđi 1. i 4. veka) nazivani su i **nazarenima**. Ono je nastalo kao verski pokret, odnosno sekta unutar judaizma, da bi se drugom polovinom 1. veka od njega potpuno odvojilo.

Pojava hrišćanstva unutar jevrejskog naroda, ustvari i ne bi trebala da čudi. Od svih naroda u Rimskoj imperiji koja je tada obuhvatala prostor skoro celokupnog Sredozemlja te Bliskog i Srednjeg istoka, jedino je Jevreje izdvajao monoteizam, odnosno verovanje u postojanje samo jednoga Boža. A hrišćanstvo je prihvatilo upravo takav koncept verovanja!

Fragment orginala rukopisa *Didahi* (*Didache*)

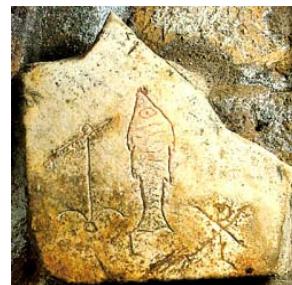
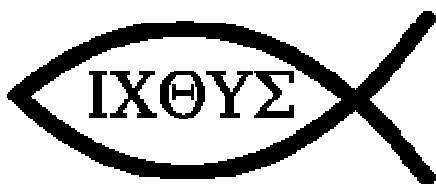
Između 30. i 50. godine, hrišćansku Crkvu čine isključivo Jevreji. Ranohrišćanski spis *Didahi* (Didache – slika levo) punim imenom **Nauk dvanestorice apostola**, bio je osnovni dokument o životu i praksi onovremene izrastajuće nove hrišćanske Crkve, a nastao je u potpuno judeo - hrišćanskom ambijentu u kojem je nastalo i *Matejevo jevanđelje*. Dakle, u jevrejskoj Judeji.

Iz istoriografskog dêla poznatog rimskog istoričara Euzebio iz Cezareje (oko 275.- 339.g.), „*Crkvena istorija*“, saznajemo da su nakon Isusove smrti, njegovi apostoli i učenici (po istočnoj Crkvi tzv. „mali“ apostoli ili „sedamdesetorica“) isprva propovedali jevanđelje samo Jevrejima (Biblija - *Novi zavet* – *Dela Apostolska*; 11:19: „*A oni što se rasijaše...ne pripovedaše*

^{6*}* Reč je o trinaest poslanica: Galatima, Solunjanima (2), Korinćanima (2), Rimljanim, Efescima, prijateljima Filimonu, Timoteju, Titu, crkvama u Filipiji i Kolosu, dok za Poslanicu Jevrejima nije sigurno njegovo autorstvo.

nikome nauk, osim Jevrejima"). I to su činili ili po gradskim trgovima ili u jevrejskim sinagogama po rimskom carstvu, jer crkava još nije ni bilo. Sveti Pavle (hebrejski Savle) to posebno naglašava u svojoj propovedi u jevrejskoj sinagogi u Antiohiji u Pizidiji (antička pokrajina u Maloj Aziji, današnja Turska): „*u Pizidiji...u suboto uđoše u sinagogu te sjedoše...Tada ustade Pavle...i reče: Izraelci i vi ostali...čujte! Bog ovoga naroda – Izraela – izabra sebi naše očeve. On učini velikim ovaj narod (Jevreje, o.a.)*“ (Novi zavet; Dela Apostolska: 13:14-17).

Ti *judeohrišćani* su dakle u sinagogama tumačili novu religiju ili u njima baš i prihvatali novu religiju, ali u skladu da Isusovim afirmativnim tumačenjem Mojsijevih jevrejskih zakona Tore. Oni koji su prihvatali hrišćanstvo, Isusa su smatrali jevrejskim *Mesijom*.

Šematski prikaz i nekoliko arheoloških artefakta sa antičkim simbolom ranog hrišćanstva – ribe, i ispisa grčke reči ΙΧΘΥΣ - "Ιησούς (Isus) Χριστός (Hrist) Θεού (Božji) Υἱός (Sin) Σωτήρ (Spasitelj)", što simbolično predstavlja tekst iz Biblije – iz hrišćanskog Novog zaveta, Jevanđelje po Mateju; 4: 23, 19, gde piše: "Isus je obilazio po svoj Galileji učeći po tamošnjim sinagogama...opazi dvojicu braće...Šimona...i Andriju, kako bacaju mrežu u more...pa im reče: Podite za mnom, i učiniti će vas ribarima ljudi".

Međutim, propovedajući tu novu veru i novi nauk, i to na grčkom jeziku i pre svega helenizovanim Jevrejima u sinagogama širom Mediterana, *ranohrišćani* su privukli i prve nejevrejske sledbenike. A ti novi sledbenici su se često u to vreme nazivali i **prozelitima**, što je na grčom jeziku značilo „pridošlica, došljak“. Dakle, to su bili oni koji su prihvatanjem hrišćanstva automatski prihvatali i određene običaje judaizma. A to je uključivalo i obavezno obrezivanje (kao što je i sam Isus Hrist bio obrezan), propisanu ishranu (zabranu konzumiranja svinjskog mesa i uopšte životinjskog mesa u kojem ima krvi) i svetkovanje subote (šabata). To je među sledbenicima *judeohrišćanstva*, ali i među novohrišćanima nejevrejima počelo stvarati podelu u stavu da li ti novi nejevrejski sledbenici hrišćanstva trebaju da zadrže i obavezu pridržavanja tih jevrejskih zakona.

Konačno, i samo središte nove Crkve bilo je u Jerusalemu, kao što je bio i jevrejski Hram, a episkopi Jerusalema su bili isključivo i „samo obrezani“, dakle Jevreji.

Ove dileme razrešiće tek **Apostolski sabor** (poznat još i kao *Prva Apostolska konferencija* ili *Jerusalemski sabor*) koji je održan oko 50. godine u Jerusalemu, od strane okupljenih ranohrišćanskih vođa – dakle Jevreja, donoseći odluke koje će umanjiti ovakav „jevrejski karakter“ ranog hrišćanstva. Sazvan je prvenstveno zbog potrebe odgovora na pitanje da li i nejевреји koji su prihvatali hrišćanstvo moraju da se pridržavaju i Mojsijevih (jevrejskih) zakona, pre svega obavezognog obrezivanja muškaraca i muške dece, što je i dalje bio običaj među *ranohrišćanima*. Jer obrezivanje je u to vreme bio čin identifikacije čoveka-muškarca kao jednobožačkog vernika i Abrahamovog potomka, sa obavezom iskazivanja tim činom, njegovog Saveza samo sa jednim Bogom (Jahveom).

Na pomenutom saboru preovladao je stav apostola Pavla (hebrejski Savle) koji je želeo da se uklone prepreke kako bi se novo verovanje i nauk propovedali svim narodima a ne samo Jevrejima, odnosno da to ne budu prepreka za njihovo pristupanje hrišćanstvu. Insistiranjem na konceptu „opravdavamo vjerom Hristovom (verom u Isusa Hrista, o.a.) a ne djelima zakona (jevrejskih – Mojsijevih, o.a.) jer se djelima zakona nijedno tijelo neće opravdati“ (Biblija – *Novi zavet – Poslanica Galačanima; 3:1-3*) on je utro put definitivnom razlazu hrišćanstva od judaizma.

Ovome su svakako doprineli i porazi Jevreja u oslobođilačkim ratovima koje su u to vreme vodili protiv rimskih osvajača (Prvi jevrejski ustanak 66.-70.g. i Drugi jevrejski ustanak 132.- 135.g.), a koje Jevreji *judeohrišćani* nisu podržali, i posebno su odbijali da prihvate mesijanske tvrdnje i ulogu jevrejskog vođe Drugog ustanka, Bar Kohbe. Nakon pada Jerusalema, 70. godine, *judeohrišćani* su prebegli u obližnji grad Pela (današnji Jordan) predvođeni apostolom Simeonom (hebrejski Šimon, umro 107.g.) Jerusalemskim, jednim od „malih apostola“ (sedamdeset apostola) učenika Isusovih.

U to vreme i sve više nejevreja, a posebno Grka pristupa novoj veri postepeno preuzimajući i primat u vođstvu nad Crkvom, te se sedište hrišćanske Crkve seli iz porušenog Jerusalema u Rim, a *judeohrišćani* se sve više marginalizuju. Od tada i rimski *episkopi* postaju dominantni u Crkvi, a kasnije će uzeti i titulu *pape*.

Sve ovo među *judeohrišćanima* dovodi do izrastanja pokreta ***nazarena***, koje deo istoričara povezuje i sa ***ebionitima***, što je grčka reč koja dolazi od hebrejske (jevrejske) reči *ebionim*, a znači „siromašni“, zbog njihovog strogog asketskog načina života. Poštivali su Jakova Pravednog, Isusovog brata, a odbacivali Pavla Tarskog (hebrejski Savla) - Svetog Pavla. Dok ih jedni istoričari i naučnici smatraju vernim sledbenicima autentičnog i izvornog Isusovog učenja^{7*} i povezuju ih i sa *Esenima* i *kumranskom zajednicom*, drugi ih smatraju bezmalo jevrejskim *gnosticima*^{8*} koji su napustili hrišćanske zakone. A sve to zbog njihovog insistiranja da hrišćani slede, kako su oni smatrali, univerzalne jevrejske zakone i običaje koje je, kako su verovali, objasnio i rasvetlio i sam Isus Hrist. Postojali su i delovali u Judeji (Palestini) sve do 4. veka.

^{7*}* Za njih je Isus bio *Mesija* i prorok, ali i smrtni čovek a ne besmrtni „bogočovek“.

^{8*}* *Gnostici* su učili da se čovek i njegova duša može spasiti samo ako spozna Boga, i hteli su teološke verske dogme i postulate i misaono istraživati. Protiv njih su istupali crkveni *apologeti* (branioci) koji su zahtevali verovanje bez ikakvog znanja.

Poslednja večera – „Tajna večera“

Biblija i hrišćanski *Novi zavet* poklanjaju veliku pažnju svim događajima vezanim za okolnosti koje su se desile pred, za vreme i posle ove, često nazivane i „*Tajne večere*“. Sa aspekta jevrejskog karaktera tog događaja, ta večera i povod za okupljanje ovih dvanaest Jevreja, sledbenika Isusa Hrista, bilo je **praznovanje jevrejskog praznika *Pesah*** (koji slavi izlazak Jevreja iz egipatskog ropstva), **odnosno tzv. *pashalna večera***^{9*}!

Jedan od umetničkih prikaza „Poslednje večere“ („Tajne večere“) po slici Leonarda da Vinčija

Još jedna odrednica ove večere ima i ocrtava njen jevrejski karakter. A to je broj apostola, njih dvanaest, što upućuje na jednak broj plemena izraelskih, što simbolično ima značaj **da se ovaj poziv, poruka i novo verovanje** koje su oni trebali preneti svetu, **prvo trebao približiti svim Jevrejima**, kao prvim sledbenicima ranog hrišćanstva^{10*}.

O tome nam piše i već pomenuti rimski istoričar Euzebio iz Cezareje (oko 275.- 339.g.) u svom radu „*Crkvena istorija*“ gde kaže: „*Apostoli i učenici Spasitelja našeg raziđoše se po čitavom svetu. Toma, kako kazuje predanje, po žrebu otide u Partiju, Andrej u Skitiju, Jovan u Aziju, u Edesu gde je živeo i gde je skončao. Petar, kako vidimo, propovedao je Jevrejima rasejanim po Pontu, Galatiji, Vitiniji, Kapadokiji i Aziji. Pred kraj života otiašao je u Rim, gde je bio raspet, glave okrenute na dole, tražeći da kazna bude izvršena na taj način. Treba li govoriti o Pavlu koji je Hristovu veru blagovestio od Jerusalima do Ilirika, i koji je postradao u Rimu, tokom Neronove vladavine*“.

Dvojica od ovih apostola *ranohrišćana* Jevreja, Mateja (hebrejski Matatja) i Jovan (hebrejski Jonah, Johanan) su postali i *Evenađelisti* (*Jevanđelisti*), odnosno autori svetih hrišćanskih kanonskih *jevanđelja*^{11*}, koja čine samo četiri prihvaćena u hrišćanskom *Novom zavetu*.

^{9*} Biblija – *Novi zavet, Jevanđelje po Mateju; 26:17* “A na prvi dan beskvasnih hljebova pristupiše učenici k Isusu govoreći: Gdje ćeš da ti pripravimo **pashalnu** večeru?“.

^{10*} Biografije ovih dvanaest Jevreja, hrišćanskih apostola, pogledati na sajtu „Žitija svetih 12 apostola, DUHOVNA RIZNICA SVETOG PRAVOSLAVLJA“, na linku: <http://slavoslovije.wordpress.com/category/zitija-12-apostola/>.

^{11*} Naziv dolazi od grčke reči koja znači „*dobra vest, radosna vest*“. To je najsvetiji hrišćanski religiozni spis koji opisuje život i učenje Isusa Hrista i daje osnovne poruke, propovedi i sadržaj hrišćanske vere.

Za Jevanđelje po Mateju (hebrejski Matatji) se smatra da je primarno bilo i namenjeno Jevrejima, ne bi li ih privuklo novoj veri i verovanju – hrišćanstvu!

Preostala dva od ova četiri autora, a koji nisu bili apostoli, su Jevrej Marko i Grk Luka (Jevanđelje po Marku i Jevanđelje po Luki).

Ovde je dakle važno pomenuti **da tri od ukupno četiri prihvaćena hrišćanska jevanđelja** koja su ušla u kanonizovani, opšteprihvaćeni i važeći sadržaj hrišćanske Crkve, **nose imena po trojici** njihovih prepostavljenih **autora koji su bili Jevreji**, odnosno *judeohrišćani*. To su Matej, Marko i Jovan, ili prema njihovim jevrejskim imenima Matatja, Markus i Jonah.

Stari zavet

To je hrišćanski naziv za zbirku svetih spisa Jevreja, koju Jevreji nazivaju *Tanah*^{12*}, a koju čine 35 knjiga zakona, istorije, proroštava i poezije (pesama).

Hrišćanstvo ovaj jevrejski sveti kodeks – *Stari zavet* (*Sveto pismo*) ravnopravno uključuje u ukupni tekst Biblije, kao svoje svete knjige i kao svoje svete spise.

Stranica hebrejskog prepisa *Tanaha*, Irak, prva polovina 11. veka (slika desno)

Poslanica Jevrejima

Ovo je jedna od poslanica svetog apostola Pavla (hebrejski Savla) i jedna je od knjiga hrišćanskog Novog zaveta. Premda se njeno autorstvo pripisuje apostolu Pavlu, više modernih teologa i istoričara smatra da je autor anoniman. Pisana je u Italiji između 60. i 100. godine i njome se njen autor obraća Jevrejima koji su već primili hrišćanstvo (*judeohrišćani*) i proganjani su od strane Rimljana. Zbog patnji i muka kojima su sada kao hrišćani izloženi, on ih poziva da izdrže. Pa kaže: „*Sjećajte se prijašnjeg vremena kada ste, tek prosvećeni, podnosili čestu borbu i stradanje, dijelom javno izvrgnuti izrugivanjima i nevoljama, a dijelom postavši drugovi onima koji žive tako*“ (Novi zavet, Poslanica Jevrejima; 10: 32-33).

Povod za pisanje ove poslanice je bio strah da će novi hrišćani (*ranohrišćani*), a koji su većinom bili Jevreji, izgubiti početno oduševljenje novim učenjem i verovanjem, te napustiti hrišćanstvo i vratiti se starim jevrejskim običajima i veri. Čestim citiranjem Staroga zaveta (jevrejskog), autor ove poslanice uverava Jevreje da je Isus Hrist i poruka njegovog učenja „nadmoćnija“ od anđela, Mojsija i Jošue (Isusa Navina, uspešnog jevrejskog vođe koji je vodio jevrejski narod posle smrti Mojsija, i uveo ih u Izrael)^{13*}, što indirektno treba da znači i od postulata same jevrejske vere.

^{12*} Izvorni naziv je *Tanakh*. Nastao je od prvih slova naziva delova ove jevrejske knjige, na jevrejskom (hebrejskom) jeziku: **Tora** (Zakon-Pet knjiga Mojsijevih), **Nevim** (Proroci-19 knjiga) i **Ketuvim** (Spisi-11 knjiga), uz dodatke slova "a" između suglasnika.

^{13*} "...Jedno od veličanstvenih mesta Svetog Pisma koja o veri govore na izuzetno slikovit način je 11. glava poslanice Jevrejima...Navedeno poglavlje Poslanice Jevrejima se

Jevanđelje po Jevrejima

Neki veruju da ono predstavlja jevrejsku redakciju *Jevanđelja po Mateju*, i da su ga mnogi *judeohrišćani* smatrali izvornom verzijom tog *jevanđelja*. To posebno navodi crkveni učitelj, teolog, filozof i prevodilac sveti Jeronim (347.-420.g.), poznat po prevodu Biblije na latinski jezik. U svojim tumačenjima tekstova Biblije on se često pozivao upravo na *Evangelium Hebraeorum* (latinski naziv *Jevanđelja po Jevrejima*).

Orginal *Jevanđelja po Jevrejima* koji je, kako kaže sveti Jeronim u svom radu *Adversus Pelagium* (III, 2), bio pisan hebrejskim kvadratnim slovima na aramejskom jeziku, izgubljen je, ali je njegov sadržaj fragmentarno sačuvan zahvaljujući njegovom prevodu iz 2. veka na grčki jezik, iz spisa crkvenih otaca.

Da rezimiramo, nekoliko hrišćanskih teologa i istoričara (Euzebio iz Cezareje, sveti Epifanije Salaminski i Nikifor I Carigradski) smatraju da je ovo delo ili *judeohrišćanska* verzija kanonski priznatog *Jevanđelja po Mateju*, sa određenim skraćenjima, ili jedno od apokrifnih nekanoniziranih *jevanđelja*^{14*}, čiji su autori bili *nazareni* ili *ebioniti* (vidi stranu 7), dakle *judeohrišćani*, koja umnogome predstavljaju heterodoksnu (inovjernu) judaiziranu i samostalnu verziju *Jevanđelja po Mateju*.

Sedamdeset apostola (sedamdesetorica)

Sedamdeset apostola ili sedamdeset učenika su bili Isusovi sledbenici, pratioci i učenici koje je on odabrao i poslao u razne gradove tadašnjeg sveta da šire njegovo učenje (tzv. „dobru vest“), odnosno da šire hrišćanstvo. Oni se u *Novom zavetu* pominju zajedno samo u *Jevanđelju po Luki* (10). Objektivno njih je bilo bar 72-je i dok se u zapadnom hrišćanstvu (katoličanstvu) nazivaju učenici, u istočnom pravoslavnom hrišćanstvu se nazivaju „mali“ apostoli. Oni su postajali i prvi *episkopi* (*biskupi*) u gradovima u kojima su uspostavljali hrišćanstvo i hrišćansku Crkvu.

I ponovo i među ovih 72 takozvana „mala“ apostola, **većina su bili Jevreji**. Od njih, ovde ćemo pomenuti samo one za koje se sa sigurnošću zna da su bili Jevreji i koji su postali *sveci, episkopi, đakoni, mučenici*:

Jakov (hebrejski Jakov, ubijen 62.g.) brat Isusov (*Novi zavet, Poslanica Galaćanima; 1:19*). Bio je prvi *episkop* Jerusalema. Zbog svojih vrlina nazvan je **Pravedni** i proglašen svecem. Najstarija hrišćanska liturgija je upravo *Liturgija svetog Jakova*, i ona se služi jednom godišnje na dan njegova pomena, 23. oktobra.

Varnava (Barnaba, ubijen na Kipru 61.g.). Bio je Jevrej iz plemena Levi, rodom sa Kipra (*Novi zavet, Dela Apostolska; 4:36*). Njegovo jevrejsko ime bilo je Josija (Jošia, Jošiah, Jozef) što na jevrejskom (hebrejskom) jeziku znači „Pomaže ga Bog“. Ostali apostoli prozvaše ga Varnava („*Sin utjehe*“). Kao prvi hrišćanski vođa propovedao je u Antiohiji, na Kipru i u mnogim mestima Male Azije (današnja Turska). Bio je veoma uticajan, posebno među Grcima. I danas se slavi kao osnivač hrišćanske Crkve Kipra. Srpska pravoslavna crkva ga slavi 24. juna.

zasigurno može nazvati himnom vere...Neophodno je upoznavanje sa samom Poslanicom Jevrejima koja je jedan od najznačajnijih novozavetnih spisa, PRAVOSLAVLJE, Vera: Susret istorije i eshatona u bogosluženju, Jovan Blagojević.

^{14*} *Jevanđelja* koja nisu ušla u *Stari zavet*.

Isus, (hebrejski Jošua) zvani Varsava i Just (*Novi zavet, Pavlova Poslanica Kološanima; 4:10-11*). Sa Matijom (hebrejski Matanijom) je biran kockom umesto Jude Iskariotskog, ali nije izabran. Bio je *episkop* u antičkom gradiću Elevteropolju, na jugu Judeje. Srpska pravoslavna crkva ga slavi 30. oktobra.

Tadej, Puno ime mu je Juda Tadej, na hebrejskom „*Lav hrabri*“ (srpski Tadija). Rođen je u Galileji (današnji severni Izrael). Bio je nećak Isusove majke Marije (hebrejski Mirjam). Propovedao je hrišćanstvo u Judeji, Samariji, Idumeji, Siriji i Mesopotamiji, gde i umire. Autor je takozvane *Judine poslanice* („*Poslanice svetog apostola Jude*“), koja je ušla u kanonizovani tekst hrišćanskog *Novog zaveta*. Zbog širenja hrišćanstva u Jermeniji proglašen je zaštitnikom Jermenske Apostolske Crkve. Srpska pravoslavna crkva ga slavi 24. juna.

Marko (hebrejski Markus, umro 68.g.), *evanđelista* – autor jednog od ukupno četiri kanonizovana *jevanđelja* hrišćanskog *Novog zaveta*. Bio je postavljen za *episkopa* Aleksandrije. Utemeljitelj hrišćanstva u severnoj Africi, zbog čega je proglašen i *svecem*. Slavi se i kao svetac-zaštitnik Venecije, gde su njegovi posmrtni ostaci tajno preneti iz Aleksandrije (Egipta) u 9. veku, gde je i pokopan u Duždevoj kapeli. Tu je između 1063. i 1073. godine u vizantijskom stilu sagrađena i crkva-bazilika (katedrala) Svetog Marka, kojoj je kasnije dograđen i toranj, a i ceo trg je dobio ime po njemu – Trg svetog Marka (slika dole).

Srpska pravoslavna crkva slavi Svetog apostola Marka na Markovdan, 8. maja (po Gregorijanskom kalendaru).

Kleopa (helinizirano aramejsko ime Klofa – znači „*Od slavnog oca*“), brat Josifov (hebrejski Jozefov, muža Isusove majke Marije – hebrejski Mirjam). Srpska pravoslavna crkva ga slavi 27. aprila.

Simeon (hebrejski Šimon, umro 107.g.), sin Kleopin i Isusov brat od strica (*Novi zavet, Jevanđelje po Marku; 1:3*). Bio je vođa jerusalemskih hrišćana i nakon smrti Jakova, drugi *episkop* Jerusalema, zbog čega dobija nadimak **Simeon Jerusalemski**. Srpska pravoslavna crkva ga slavi 27. aprila.

Ananije (hebrejsko jevrejsko ime – znači „*Onaj koga Jehova štit*“) prvi *episkop* Damaska.

Stefan (grčko ime – znači „*Kruna*“), prvomučenik (ubijen kamenovanjem 30-tih godina 1. veka). Prvi je u Jerusalimskoj Crkvi izabran među sedam *đakona* (crkvenih služitelja) kao čovek pun vere i duha. Zbog svog propovedanja protiv

jevrejskog Hrama, kao kuće Božije, i Mojsijevih zakona, bio je kamenovan od strane Jevreja. I tako je kao prvi hrišćanski *mučenik* nazvan ***Prvomučenik*** i proglašen *svetim* (sveti Stefan).

Filip (grčko ime – znači „*Onaj koji voli konje*“) jedan od 12 Isusovih apostola i jedan od sedam *đakona* Jerusalemske Crkve. Bio je *episkop* u Traliji u Maloj Aziji. Od strane Rimljana je razapet na krst i ubijen u Hierapolisu u Maloj Aziji (jugozapadni deo današnje Turske). Proglašen je *svecem*.

Prohor (grčko ime – znači „*Vođa pesme/hora*“). Jedan od prvih sedam *đakona* Jerusalemske Crkve. Bio je *episkop* Nikomidiјe u Vitiniji.

Timon (hebrejsko jevrejsko ime - znači „*Častan, pošten, cenjen*“) jedan od prvih sedam *đakona* Jerusalemske Crkve. Bio je postavljen za *episkopa* u Arabiji. Stradao kao *mučenik*, razapinjanjem na krst od strane Rimljana.

Nikanor (latinsko-rimsko ime, ubijen 76.g.) jedan od prvih sedam *đakona* Jerusalemske Crkve. Bio misionar na Kipru. Stradao je kao *mučenik*.

Detalj ikone mučenika Svetog Nikanora đakona, u crkvi Novodevičij samostana Smolenski u Moskvi (Rusija), rad ikonografa Fjodora Zubova, 1685. godina (slika desno)

Parmen, jedan od prvih sedam *đakona* Jerusalemske Crkve. Propovedao je u Maloj Aziji. Hrišćanska tradicija ga identificuje kao *episkopa* u gradu Soli, na Kipru (ili na Siciliji). Ubijen je 98. godine u Filipi u grčkoj Makedoniji, u vreme progona hrišćana od strane rimskog cara Trajana. Proglašen je za *mučenika* i *sveca*.

Ovde napominjemo da se iz gore navedenog vidi **da su čak 6 od ukupno sedam prvih đakona** (crkvenih služitelja) Jerusalemske hrišćanske Crkve, **bili Jevreji**, odnosno *judeohrišćani* (Stefan, Filip, Prohor, Nikanor, Timon i Parmen). Sedmi *đakon* je bio bivši obraćenik na jevrejsku veru^{15*}, Grk Nikolas (srpski Nikola) iz Antiohije (današnja Sirija) (*Novi zavet, Dela Apostolska; 6:5*).

Timotej (grčko ime – znači „*Čast Bogu*“ ili „*Počašćen od Boga*“). Dolazi od hebrejskog jevrejskog imena Timon – što znači „*Častan, pošten*“). Rođen je u Anatoliji u Maloj Aziji (današnja Turska). Otac mu je bio Grk, a majka Jevrejka. Bio je učenik i saputnik svetog Pavla, koji mu je bio mentor i posvetio mu je dve svoje poslanice (*Poslanice Timoteju*). Pošto mu je otac bio Grk, nije po rođenju osmog dana bio obrezan, ali ga je sveti Pavle pozvao da to učini^{16*}, da bi bio u skladu sa jevrejskim Mojsijevim zakonom, te da bi kao takav (obrezan) bio prihvatljiviji Jevrejima među kojima je širio hrišćanstvo. Umro je oko 97. godine.

Sila (grčko ime koje dolazi od aramejskog imena Seila, a ovo od hebrejskog imena Saul). Jedan od vodećih članova *ranohrišćenske* (*judeohrišćanske*) zajednice koji je pratilo svetog Pavla (hebrejski Savla) na njegovom prvom i drugom misionarskom putovanju širenja hrišćanstva, gde je u Solunu, Bereji i Atini, u jevrejskim sinagogama širio hrišćansku propoved (*Novi zavet, Dela*

^{15*} *Novi zavet, Dela Apostolska; 6:5* (...pa bivšeg obraćenika na jevrejsku vjeru Nikolu iz Antiohije).

¹⁶ * *Novi zavjet, Dela Apostolska; 16:3* (Pavle ga odluči povesti sa sobom, te ga obreza zbog Jevreja koji su se nalazili u onim mjestima).

Apostolska; 16:20). Pomogao je apostolu Pavlu (hebrejski Savle) u pisanju *Prve i Druge poslanice Solunjanima*. Rukopoložen je za episkopa u Korintu. Tu je služio do kraja života.

Silvan, (romanizirano latinsko ime grčkog imena Sila, aramejskog Seila, hebrejskog Saul). Mnogi istoričari i teolozi smatraju da je to ista osoba kao i Sila, te da je ovo ime uzeto iz evanđeljskih razloga. Malo se zna o njemu osim pominjanja u Bibliji u *Novom zavetu*. Kasnije je bio i episkop u Solunu, i umire kao mučenik.

Krisp (romanizirano latinsko ime – znači „Kovrdžavi“). Bio je upravitelj i lider jevrejske sinagoge u Korintu (*Novi zavet, Dela Apostolska; 18:8*). Na hrišćanstvo ga je, zajedno sa njegovom jevrejskom porodicom, preveo sveti Pavle (hebrejski Savle). Bio je prvi hrišćanski episkop na Egejskim ostrvima, a posle i episkop u Halkidonu, antičkom grčkom gradu i luci na Bosforu. Svetac je i mučenik.

Andronik (grčko ime – znači „Osvajač, pobednik“). Bio je episkop Panonije, po kojoj je propovedao zajedno sa svojom ženom (ili sestrom ili kćerkom) **Junijom**, koja je takođe bila apostol. Prema zapisu iz Biblije, u *Novom zavetu* u *Pavlovljevoj poslanici Rimljanima; 16: 7*, gde sveti Pavle kaže: „Pozdravite Andronika i Juniju, moje sunarodnjake (neki prevode rodbinu moju, Jevreje, o.a.)“, osim što potvrđuje da su njih dvoje svakako bili Jevreji (*ranohrišćani - judeohrišćani*), daje i pretpostavku da su moguće, bili čak i rođaci svetog Pavla (hebrejski Savla). Oboje su proglašeni mučenicima.

Aristovul, bio je Jevrej rođen na Kipru, brat apostola Varnave^{17*}. Bio je episkop Britanije (Britanskih ostrva). Dok pravoslavna tradicija smatra da je umro u miru, katolička Crkva smatra da je ubijen i zbog toga mu je dodelila status mučenika.

Herodion (Irodion). Bio je episkop Neopatrijski (Patrija, grad u Grčkoj). Sveti Pavle ga u svojoj *Poslanici Rimljanima; 16: 11*, oslovljava kao sunarodnika (Jevreja): „Pozdravite moga sunarodnika (rođaka, o.a.) Herodiuma“.

Agav (grčko ime – znači „Plemenit, ponosan, svečan“). Jevrej rođen verovatno u Antiohiji, značajnom antičkom gradu na obali istočnog Sredozemlja (današnja Sirija) gde su Isusove učenike prvi put nazvali hrišćanima^{18*}. Na dan „Poslednje večere“ („Tajne večere“) bio je u sobi sa Isusom i dvanaest apostola. Među prvima je koji su prihvatali hrišćanstvo (*ranohrišćanin - judeohrišćanin*). Imao je dar proroštva. Ubijen je od strane Jevreja, verovatno oko 60. godine. Proglašen je mučenikom i svecem.

Lukije (poznat i kao Lukius, romanizirano latinsko ime – znači „Svetlost“). Verovatno dolazi od grčkog imena *Lukian*). Bio je prvi episkop Sirene, značajnog grada i oblasti na severu Afrike (severoistočni deo današnje Libije) koji je pripadao grčkoj koloniji Pentapolisu, koju su činili pet gradova: Euhesperid (današnji Bengazi), Tauhira, Barka, Apolonija i kao glavni grad Sirena. Otuda mu i ime **sveti Lukija iz Sirene** (*Novi zavet, Dela Apostolska; 13:1*). Pavle ga u svojoj *Poslanici Rimljanima; 16:21*, naziva „sunarodnjakom“ (Jevrejom).

^{17*} * "Apostle Aristobulus of the Seventy the Bishop of Britain", *Calendar of Saints*, Orthodox Church in America.

^{18*} * *Novi zavet; Dela Apostolska: 11:26*. Reč hrišćanin znači onaj koji veruje u Isusa Hrista, što je izvedeno iz grčke reči *hristijanos*, što znači pomazanik, a to je grčki prevod hebrejske reči *Mesija* (*Mesiah*) što upravo i znači *Pomazanik*.

Jason (Od grčkog imena Iason, Eason – što možda dolazi od reči „*Liječiti*“). Bio je Jevrej iz Tarsa, glavnog grada Kilikije u Maloj Aziji (današnja Turska), odakle je i sveti Pavle (hebrejski Savle), inače njegov rođak. Sveti Pavle ga i pominje u svojoj *Poslanica Rimljanima; 16:21*, nazivajući ga „sunarodnjakom“ (Jevrejom). Bio je *episkop* Tarsa, a sa apostolom Sosipatarom je obavljao misionarsku ulogu širenja hrišćanstva na grčkom ostrvu Krf, gde su njih dvojica podigli i crkvu u čast apostola *Svetog Stefana Prvomučenika*.

Sosipater (grčko ime). Rođen je u Ahaji, na Peleponeskom poluostrvu u Grčkoj. Bio je rođak svetog Pavla (hebrejski Savla). Pavle ga u svojoj *Poslanica Rimljanima; 16:21*, naziva „sunarodnjakom“ (Jevrejom). Bio je *episkop* Ikonije u Grčkoj. Zajedno sa apostolom Jasonom obavljao je misionarsku ulogu širenja hrišćanstva na grčkom ostrvu Krf, gde podižu i crkvu u čast apostola *Svetog Stefana Prvomučenika*. Proglašen je svecem.

Sosten (grčko ime – znači „*Siguran u snagu*“ ili „*Snažan*“). Bio je nastojnik i lider jevrejske sinagoge u Korintu (*Novi zavet, Dela Apostolska; 18:17*). Postao je *episkop* u Kolofonu, antičkom grčkom gradu u Joniji, oblasti na zapadnoj obali Male Azije (današnja Turska). Neki ga poistovećuju sa apostolom Krispom, koji je takođe bio upravitelj i lider jevrejske sinagoge u Korintu.

Apolos (grčko ime – znači „*Onaj koji tjera* (zlo, lošost, greh)“). Bio je Jevrej rodom iz Aleksandrije u Egiptu (*Novi zavet, Dela Apostolska; 18:24*). Kao savremenik apostola Pavla (hebrejski Savla) odigrao je značajnu ulogu u širenju hrišćanstva u Efesu (Mala Azija – današnja Turska) i Korintu (Grčka). Martin Luter (1483.- 1546.g.), nemački katolički sveštenik i teolog, kasnije i osnivač Protestantske Crkve, smatra da je upravo Apolos autor *novozavetne Poslanice Jevrejima*. Bio je i *episkop* ali postoji različita mišljenja da li u Cezareji, Ikonu, Durasu ili Korintu. Smatra se i slavi kao *svetac* u više hrišćanskih Crkava.

Marko zvani Jovan. Bio je Jevrej iz Jerusalema (*Novi zavet, Dela Apostolska; 13:5*). Njegova majka Marija (hebrejski Mirjam) je imala veliku kuću u Jerusalemu. U to vreme bilo je uobičajeno da Jevreji nose i semitsko jevrejsko ime i grčko-rimsko ime. Pa je tako i on imao ime Jovan (hebrejski Johanan, Jonah - znači „*Jahve* (jevrejski Bog) je *milostiv* /darežljiv/“) i grčko-rimsko ime Marko (koje dolazi takođe od hebrejskog-jevrejskog imena Markus). Bio je *episkop* Biblosa, grada u tadašnjoj Feniciji (sadašnjem Libanu).

Zin (grčko ime). Nije potpuno sigurno da li je bio Jevrej ili ne. Biblija ga u hrišćanskom *Novom zavetu* u Pavlovoj *Poslanici Titu; 3:13*, zajedno sa pokrštenim Jevrejinom Apolonom, navodi kao „pravnika“. Taj termin je označavao nekoga ko je ili poznavao jevrejske verske zakone (*Mojsijeve zakone – Toru*) ili grčke zakone. Ta okolnost, kao i činjenica da ga na put sa pokrštenim Jevrejinom Apolonom, zajedno šalje sveti apostol Pavle (hebrejski Savle), od strane nekih teologa i istoričara se tumači da je i on bio pokršteni Jevrej. U svakom slučaju bio je *episkop* Loda, antičkog (i sadašnjeg) grada u Izraelu. Neki ga smatraju i autorom *novozavetne Poslanice Titu*.

Marko (hebrejski Markus) iz Apolonije. Bio je rođak svetog Varnave. Bio je lider apostolske crkve i *episkop* Apolonije (ne zna se tačno koje, da li one u Grčkoj, Trakiji ili Sireni).

Akvila i Priscila su bili bračni par Jevreja iz Ponta (grčke oblasti na severu Male Azije, na obali Crnog mora – današnja severna Turska). U hrišćanskom *Novom zavetu* se pominju na šest mesta. Sveti Pavle (hebrejski Savle) ih prvi put susreće u Korintu (*Dela Apostolska*; 18:2: „*Tu nađe nekog Jevreja imenom Akvila, rodom iz Ponta, koji je upravo pobjegao iz Italije zajedno sa svojom ženom Priscilom, jer Klaudije (rimski car, o.a.) bijaše izdao naredbu da se svi Jevreji protjeraju iz Rima*“). Bili su posvećeni hrišćanski misionari 1. veka, a Priscila se smatra prvom ženom učiteljem-propovednikom u ranoj istoriji hrišćanstva. Tokom vladavine rimskog cara Nerona, prebegli su u Efes где nastavljaju propovedati *Jevangelje*, ali gde bivaju i ubijeni u rimskim progonima. Proglašeni su *svecima i hrišćanskim mučenicima*.

Za kraj ovog pominjanja i nabranjanja Jevreja koji su postali hrišćanski apostoli, a mnogi od njih i *episkopi i sveci* hrišćanske Crkve, potrebno je pomenuti i Jevrejina **Simona** (hebrejski Šimona) **Maga** (Simona Vrača). Bio je duhovni i verski učitelj iz Samarije (središnji deo Izraela - Palestine) koji je živeo u 1. veku, i vrlo rano primio hrišćanstvo.

Pokušao je da spoji judaističko jevrejsko učenje i hrišćanstvo sa elementima vavilonskog haldejskog učenja u kome su magijska znanja imala važnu ulogu. Zato je i dobio nadimak Šimon Magus^{19*}. Zbog ovih svojih stavova došao je u sukob sa pojedinim Isusovim apostolima, a pre svega sa svetim Petrom, jednim od dvanaest apostola sa *Poslednje večere* (*Tajne večere*) poznatim i kao Simon (hebrejski Šimon ben Jonah) takođe pokrštenim Jevrejinom.

Sklon mesijanizmu, uticao je na razvijanje verskog pokreta iz koga se posle 70-tih godina razvio *gnosticizam*, pa ga mnogi teolozi i rani hrišćanski pisci smatraju njegovim začetnikom i “ocem svih jeretika”.

A upravo povedeni njegovim učenjem, nekolicina „malih“ apostola je odstupila od pravovernog hrišćanskog učenja i prišla Simonu Magu (Šimonu Magusu). To su bili:

- **Nikolas** (srpski Nikola) iz Antiohije (današnja Sirija) judaizirani Grk (koji je primio jevrejsku veru), a potom pokršten. Jedan je od ukupno sedam prvih *đakona* (crkvenih služitelja) Jerusalemske hrišćanske Crkve, poslije i *episkop* Samarije,
- **Figel**, *episkop* Efesa (grčkog antičkog grada na zapadu Male Azije (danasa u Turskoj), i
- **Hermogen**, *episkop* Megara u Trakiji (istorijska i geografska oblast na krajnjem jugoistoku Balkanskog poluostrva). Sva trojica su proglašena jereticima.

Za rezime: U prvim decenijama hrišćanstva, možda sve i do 60 godine, sledbenici Isusa Hrista su dominantno bili Jevreji po rođenju, koji su se nazivali **judeohrišćani**. Mnogi su se i sami smatrali sektom unutar jevrejske vere, kao što su pre njih bili fariseji, eseni, saduceji. Oni su i dalje upražnjavali i poštovali mnoge aspekte jevrejske vere, uz dodatak uverenja da je Isus (hebrejski Jošua) bio onaj, po jevrejskom *Starom zavetu*, očekivani *Mesija*. Zato su oni bili verovatno i više približni onome što danas zovemo *Mesijansko jevrejstvo*.

^{19*} Magus potiče od haldejsko-persijske reči koja znači „sveštenik“.

Jevreji – Episkopi (Biskupi) Jerusalemski i Rimske pape

Episkopi Jerusalemski

Između 30. i 50. godine hrišćansku Crkvu čine isključivo Jevreji. Iako se hrišćanstvo polako ali sigurno širi i van granica jevrejske zemlje (Judeje) samo središte nove Crkve ostaje u Jerusalemu, kao što je bio i jevrejski Hram, a prvi *episkopi* Jerusalema bili su isključivo i „samo obrezani“, dakle Jevreji. Ukupno njih petnaest (15) u sledećih stotinu godina, sve do 135. godine.

Istina, 70. godine, posle poraza Jevreja u prvom jevrejsko-rimskom ratu (66.- 70.g.) rimski vojskovođa (posle i car) Tit Flavije Vespazijan (39.- 81.g.) posle zauzimanja i rušenja Jerusalema, proteraće Jevreje iz grada, pa i Jevreje *judeohrišćane*. Tada se središte dela *judeohrišćanske* Crkve seli iz Jerusalema u Pelu (antički grad u današnjem Jordanu) pod vodstvom *episkopa* Simona I Jerusalemskog (hebrejski Šimon, 62.- 67.g.). Međutim, i on i njegovi naslednici posle, iako sa formalnim mestom boravka u Peli, i dalje će u nazivu titule zadržati odrednicu „*episkop Jerusalemski*“.

U nastavku sledi lista imena svih petnaest (15) *episkopa* Jerusalema, a koji su svi bili isključivo i „samo obrezani“ – odnosno Jevreji – *judeohrišćani*:

- **Jakov Pravedni**, od smrti Isusa (od oko 33.- 62.g.)
- **Simeon I Jerusalemski** (hebrejski Šimon, 62.- 107.g.)
- **Justin Jerusalemski** (107.- 111/113.g.)
- **Zakej Jerusalemski** (111/113.- 116.g.; prema nekim oko devet godina)
- **Tobija Jerusalemski** (?- ?; oko dve godine)
- **Benjamin I Jerusalemski** (?- 117.g.; oko dve godine)
- **Jovan I Jerusalemski** (117.- ?; oko dve godine)
- **Matej I Jerusalemski** (?- 120.g.; oko jedne godine)
- **Filip Jerusalemski** (124.g.; oko jedne godine)
- **Seneka Jerusalemski** (125.g.; oko jedne godine)
- **Justin II Jerusalemski** (125.- 130.g.; oko pet godina)
- **Levi Jerusalemski** (130.- 132.g.; oko dve godine)
- **Efrem Jerusalemski** (132.- ?; u nekim spiskovima ga nema)
- **Josif I Jerusalemski** (?- 135.g.)
- **Juda Kirijak Jerusalemski** (135.g.; oko jedne godine). Bio je praunuk Jude, Isusova (hebrejski Jošuinog) brata i poslednji jevrejski *episkop* Jerusalema.

Trojica od njih su proglašeni i hrišćanskim *svecima*: Jakov Pravedni, Simeon (hebrejski Šimon) I Jerusalemski i Matej (hebrejski Matatja) I Jerusalemski.

Episkopi Rimski

Posle pada Jerusalema 70. godine, Rimljani su, dakle, proterali većinu Jevreja iz Judeje, pa tako i Jevreje *judeohrišćane*, koji nalaze svoje utočište u gradu Pela. Ali centar hrišćanskog pokreta se od tada polako seli u Rim, kao prestolnicu Carstva. Pod vodstvom dvojice pokrštenih Jevreja, svetog Petra (hebrejski Šimuna ben Jonaha, 64.-

67.g.) i Pavla (hebrejski Savla, oko 5.- oko 67.g.) koji dolaze u Rim da šire hrišćansko verovanje, Rim postaje glavno sedište hrišćanstva, a rimski *episkopi* postaju dominantni, kasnije uzimajući i titulu *pape*.

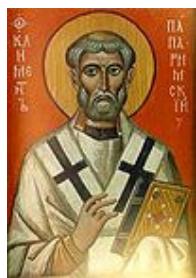
Sama titula koju su nosili prvi poglavari hrišćanske crkve u Rimu je bila *episkopi* (*biskupi*), a tek od 301. godine i *pape* Marselija, počinju se i formalno nazivati *papa*, što na latinskom jeziku znači „otac“.

I ponovo trojica od prvih pet *papa*, bili su Jevreji^{20*} po rođenju:

- **Sveti Petar** (hebrejsko ime Šimon ben Jonah, 32.- 67.g.). Prvi je *episkop*

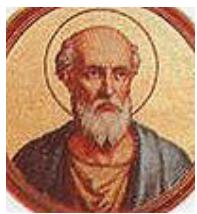

Rima, a time i prvi *papa*. Rodom je bio iz Betsaide u Galileji (današnji severni Izrael). Ime *Petar* dao mu je Isus. Ono dolazi od grčke reči „petra“ i znači „stena“, a trebalo je simbolično da označi njegovu čvrstinu i vodeću ulogu u Crkvi. Oko 35 godina će obavljati funkciju *episkopa* – rimskog *pape*, i to u vreme vladavine četiri rimska cara. Proglašen je svecem i mučenikom. Rimski car Konstantin Veliki (272.- 337.g.) još 326. godine, njemu u čast na mestu njegova mučeništva i njegovog groba, podiže u Rimu baziliku „Sveti Petar“. Ista je obnovljena u 16. veku kada dobija današnji izgled i jedna je od najveličanstvenijih crkava hrišćanskog sveta (slika dole).

Klement I Rimski, bio je četvrti *episkop* Rima i četvrti *papa* (od 88. do 98.g.). Bio je Rimljani (rođen u Rimu) jevrejskog porekla. Zbog širenja hrišćanstva rimski car Nerva (96.- 98.g.) prognao ga je iz Rima na poluostrvo Krim, a rimski car Trajan (98.- 117.g.) daje ga i ubiti, bacanjem u more sa sidrom privezanim oko vrata, što će postati simbol u prikazu njegova lika i mučeništva (slika levo).

^{20*} Tomašević Silvije: *Pape kroz povijest*, Adamić, Rijeka, 2003., i Petar S. Leposavić: *Papstvo*, IGAM, Beograd, 2005.

Evarist je bio peti *papa* po redu (od 98. do 105.g.). Bio je rodom iz Betlehema u antičkoj jevrejskoj Judeji (današnja oblast Palestinske uprave) iz porodice heleniziranih Jevreja. Na hrišćanstvo se preobratio u Rimu (slika levo).

On je prvi, pri sklapanju verskog braka, uveo obavezu prisustva dva svedoka, to jest kumova, čime je venčanje bilo javno i obznanjeno^{21*}.

To je još jedan prilog osobe jevrejskog porekla nasleđu koje je postalo praksa hrišćanstva.

Međutim i skoro 1.000 godina kasnije, još jedan od ukupno četvorice *papa* koji su u istoriji *papstva* bili jevrejskog porekla, će ponovo biti izabran za *papu* od strane većine *kardinala* rimskog sabora. Bio je to i prvi *kardinal* jevrejskog porekla, **Anaklet II** (1130.-1138.g.).

Njegovo rođeno ime bilo je Pjetro (Petar) Pjerleoni. Rođen je 1090. godine u Rimu u bogatoj i prestižnoj plemićkoj bankarskoj porodici Pjerleoni, kao drugi sin rimskog konzula Pjer Leonija. Njegova porodica je živela u kvartu gde će 1555. godine *papa* Pavla IV (1555.-1559.g.) osnovati jevrejski geto. Njegova porodica, tačnije njegov pradeda, rimski Jevrej Baruh Pjerleone, sa celom porodicom prešao je na katoličanstvo, na Uskrs (Pesah) 1030. godine, uzevši ime Benedikt.

Međutim, iako je Anaklet II (Pjetro Pjerleoni) predložen i izabran od većine kardinala rimskog sabora, i podržan od normanskog kralja Rodžera II od Sicilije, manjinska struja u saboru podržana rivalskom rimskom porodicom Frandipani i nemačkim kraljem Lotarijem III, ne poštujući dekret o izboru, za novog *papu* postavila je Anakletovog protivkandidata Inoćentija II (1130.-1143.g.).

Osnovni i jedini „adut“ kojim je ta grupa osporavala pravo Anakleta II na izbor za *papu*, bilo je upravo jevrejsko poreklo njegove porodice, uz tada popularnu podrugljivu kvalifikaciju njega kao „*pape koji je izašao iz geta* (jevrejskog, o.a.)“, dakle Jevrejina po poreklu.

U vihoru političko-verskog rivaliteta sa Inoćentijem II, Anaklet II će obavljati funkciju *pape* u vremenu od 1130. do 1138. godine, kada i umire.

Ipak, Rimokatolička crkva (RKC) će njegov pontifikat proglašiti *antipapskim*, odnosno njega samog kao *antipapu*^{22*}.

Anaklet II posvetio je 1130. godine jednu od najstarijih crkava-bazilika u Rimu, *Svetu Mariju u Trasteveri*, gde je i sahranjen 1138. godine (slika desno).

^{21*} Petar S. Leposavić: *Papstvo* (st. 27), IGAM, Beograd, 2005.

^{22*} *Antipapa* – je *papa* nepriznat od strane službene Crkve, odnosno onaj koji nije upisan ili je naknadno izbrisana iz „*Annuario pontificija*“ (“Godišnjaka papskih pontifikata”), novoustrojenog registra Vatikana sa imenima i datumima pontifikata svih *papa*, počev od Svetog Petra. Istorija RKC poznaće 37 (po nekim crkvenim tumačenjima i 39) *antipapa*.

Jevrejsko nasleđe u obredima, običajima i praznicima kod hrišćana

Jevrejsko obredno pranje - kao preteča krštenja

Jovan Krstitelj (hebrejski Johanan, Jonah) sin jevrejskog velikog sveštenika (Prvosveštenika) jevrejskog Hrama u Jerusalemu, Zaharija, bio je jevrejski asketski putujući propovednik i isposnik. Bio je vršnjak Isusa Hrista (hebrejski Jošue) i uživao je veliki ugled među Jevrejima. Ono po čemu je posebno postao poznat je njegovo vršenje obrednog kupanja ljudi, koje je bilo ritualni čin očišćenja kako duše tako i tela, potapanjem u reku Jordan, u "očekivanju dolaska Carstva nebeskog".

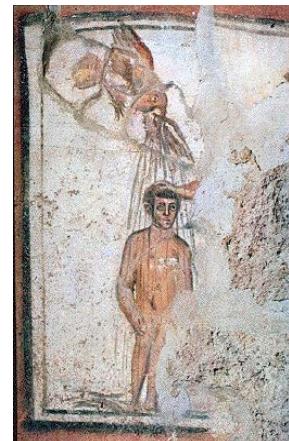
On je, kao veri posvećeni sveštenik, svakako dobro znao odredbe iz jevrejskog *Starog zaveta* – *Tore*, u kojima su bili propisi koji su nalagali ličnu higijenu, ali i duhovno očišćenje: „*Onaj koji se čisti neka opere svoju odjeću...i u vodi se okupa. Tako neka je čist. Poslije toga neka uđe u tabor...Pošto u vodi opere svoju odjeću i okupa se, neka je čist*“ (*Treća knjiga Mojsijeva; 14:8-9*). Šta više ovaj propis se posebno odnosio i na jevrejske sveštenike i levite (*Druга knjiga Mojsijeva; 30:17-21*). Dakle, jevrejski verski zakoni jasno su naglašavali da Jevreji moraju biti čisti i u fizičkom ali i u duhovnom i moralnom smislu.

Međutim, u Mosijevim zakonima se nigde direktno ne navodi obaveza potpunog potapanje u vodu. Ali se navodi u delu *Mišne*^{23*} koji se zove *Taharot*, što je hebrejska reč koja znači „očišćenje“, i predstavlja rasprave i zakone o obrednoj čistoći, i u *Tori Še-Be-Al Pe*^{24*}.

Posebno važno mesto navođenje ove odredbe potpunog potapanja tela u vodu i za žene i za muškarce, je prilikom obavljanja rituala **gijura**, odnosno stupanja nejevrejina u jevrejsku veru, u obredu koji se zove **tevila** (תְּבִילָה). Ono što posebno poistovećuje ovo obredno kupanje sa pokrštavanjem pojedinaca kroz njihovo potapanje u vodu, je da se i jedan i drugi čin obavljaju isključivo u protočnim vodama – dakle rekama, ili u kupatilima kao što su jevrejska obredna kupatila **mikve** – koje su obavezno priključene na protočnu izvorsku vodu.

Sa aspekta Jovana Krstitelja (hebrejski Johanan, Jonah) posebno je bitan trenutak njegovog obrednog kupanja, potapanjem u reku Jordan, i samoga Isusa Hrista u njegovoj 30-toj godini života. Smatra se da je upravo on učinio najveći uticaj na Isusa da uvede u hrišćanstvo čin obrednog krštenja, potapanjem svojih sledbenika u reku Jordan.

I u ovom slučaju, hrišćanski *Novi zavet* nam ponovo kaže da je taj čin urađen da bi bio objavljen **Jevrejima – Izraelcima**. Pa tako u *Jevandelju po Jovanu; 1:31*, piše: „*Ja ga nisam poznavao (Isusa Hrista, o.a.). Ali sam zato došao krstiti vodom **da ga objavim Izraelu** (Jevrejima, o.a.)*“.

**Freska u katakombi
Svetog Marsela i
Petra u Rimu, Italija**

^{23*} Zbirka jevrejskih zakona zasnovanih na usmenoj tradiciji, koju su sastavili rabini. Čini prvi deo *Talmuda*.

^{24*} Hebrejska reč koja znači "usmena *Tora*". Predstavlja sistematizovana detaljna objašnjenja propisa pisane *Tore* – *Pet knjiga Mojsijevih*.

Čin krštenja kao deo obreda ranohrišćanske svete tajne (grčki *misterije*) postao je jedan od tri osnovna obreda hrišćanstva (uz *pomazanje* svetim uljem, koje se vršilo odmah nakon krštenja, i *pričešća* ili *euharistije* kao obrednog deljenja hleba i vina).

„Veliki četvrtak“ ili „Veliko bdenje“

Hrišćanska crkva i njeni vernici beležeći uspomenu na *Tajnu* ili *Poslednju večeru* Isusa Hrista i njegovih učenika, slave i obeležavaju veliki hrišćanski praznik **Veliki četvrtak**. Ovaj praznik slavi se u četvrtak uoči Uskrsa, odnosno Isusovog (hebrejski Jošuinog) vaskrsenja.

U ovom danu, jednom od najznačajnijih u toku Velike ili Stradalne Nedelje, ustanovljeni su najsvetiji kanoni hrišćanske crkve.

Jevrejski koreni praznovanja ovoga hrišćanskog praznika ogledaju se pre svega u već pomenutom povodu^{25*} okupljanja ovih dvanaest Jevreja, sledbenika Isusa Hrista, na ovoj večeri. A to je bilo **praznovanje jevrejskog praznika Pesah** (koji slavi izlazak Jevreja iz egipatskog ropstva), **odnosno tzv. pashalna večera**^{26*}.

I još jedna od jako karakterističnih sličnosti sa jevrejskim praznikom *Pesah* u događanju povodom ove večeri, bilo je Isusovo (hebrejski Jošuino) korišćenje, čaše vina postavljene na stolu te večeri.

Naime, jedan od obaveznih sadržaja na stolu povodom *pashalne* večere i proslavljanja tog jevrejskog praznika, je postavljanje posebne čaše vina „za proroka Elijahu“. Jevrejski prorok Elijah (Elijas, srpski Ilija) jedan je od najznačajnijih jevrejskih sveštenika, proroka i čudotvoraca severnog kraljevstva Izrael, iz 9. veka p.n.e., koji je živeo za vreme vladavine izraelskog kralja Ahava (873.- 853.g.p.n.e.). Među Jevrejima je cenjen zbog svoje velike posvećenosti jevrejskom Bogu (Jehovi) i iskazivanju oštrog i jasnog otpora prema idolopoklonstvu. Zato je među Jevrejima ustanovljeno i verovanje da je on vesnik dolazećeg Mesije, koji će doneti spasenje jevrejskom narodu. Otuda je, za jevrejski praznik *Pesah* obavezno prisustvo ove čaše vina namenjene njemu.

Isus ovu okolnost koristi, uzimajući tu čašu vina, rekavši: "Pijte iz ove čaše svi, ovo je krv moja Novoga Zavjeta, koja se proliva za vas i za mnoge, radi oprštanja grijeha" (hrišćanski *Novi zavet*, *Jevanđelje po Mateju*; 26:27-28).

Ove njegove reči postaće deo najznačajnije liturgije i jednog od tri najvažnija obreda *Svete tajne* – **Euharistije** (grčka reč – znači „zahvaljivanje“), poznate i kao **Pričesti**, a njeno ispunjenje ostvarenje značajne Isusove (hrišćanske) zapovesti.

^{25*} Vidi stranu 8.

^{26*} Biblija – *Novi zavet*, *Jevanđelje po Mateju*; 26:17 "A na prvi dan beskvasnih hljebova pristupiše učenici k Isusu govoreći: Gdje ćeš da ti pripravimo pashalnu večeru?".

Bio je to i simboličan čin Isusove (hebrejski Jošuine) naznake sebe kao novog Mesije koji će doneti spasenje svim ljudima, a upravo kroz ostvarenje uloge jevrejskog proroka Elijaha kao njegovog vesnika.

Slavljenje Vaskrsa (Uskrsa) na dan jevrejskog praznika Pesah

Isusovo (hebrejski Jošuino) vaskrsenje se u celom hrišćanskom svetu slavi kao najveći hrišćanski crkveni praznik - Vaskrs (Uskrs).

Prvih stotinu godina hrišćanstva dan slavljenja ovog hrišćanskog praznika se računao prema jevrejskom kalendaru i **slavio se u celom hrišćanskom svetu, na dan jevrejskog slavljenja praznika Pesah** (praznika koji slavi uspomenu Jevreja na izlazak iz egipatskog ropstva), bez obzira na to koji je to dan u nedelji.

Dakle, dan slavljenja Vaskrsa (Uskrsa) bio je prema jevrejskom kalendaru 14. *nisan*, četrnaesti dan prvog meseca jevrejskog kalendarja, što je mart-april.

I tako je bilo sve do oko 130. godine kada će to promeniti tek Rimski *episkop (papa)* Telesfor (126.- 137.g.) uvodeći slavljenje Vaskrsa samo na dan nedelju. Međutim i tada se sve *pape* nisu pridržavale tog novog datuma, pa je tek *papa* Pio I (na srpskom jeziku Pavle I, 140.- 154.g.) to potvrdio, odredivši da se Vaskrs slavi prve nedelje nakon martovskog punog meseca, kako bi ga i konačno odelio od jevrejskog praznika Pesah.

Međutim, zanimljivo je da i pored ove odluke rimskih *episkopa i papa* o promeni datuma slavljenja Vaskrsa (Uskrsa) u odnosu na jevrejski praznik *Pesah*, brojne hrišćanske Crkve i njihovi *episkopi*, naročito u Maloj Aziji (današnja Turska), i dalje su zadržali slavljenje Vaskrsa po jevrejskom kalendaru, odnosno na datum jevrejskog praznika *Pesah*, 14. *nisana*.

Ovo znamo iz dva izvora. Prvo, jer je još za vreme pontifikata *episkopa (pape)* rimskog Aniceta (od 154. do 167) u Rim dolazio posljednji živući učenik apostola, sveti Polikarp (69.- 155.g.) kako bi sa *papom* dogovorao oko datuma slavljenja Vaskrsa (Uskrsa). Ovo stoga jer je Polikarpova Crkva u Smirni (grčki grad na istočnoj obali Male Azije, današnja Turska) još i tada, kao i neke druge Crkve, slavila Vaskr (Uskrs) i dalje po jevrejskom kalendaru, četraestog dana meseca *nisan*, što je dan jevrejskog *Pasaha*, i to bez obzira na dan u nedelji. Njih dvojica se nisu uspela dogоворити о том датуму, па је *papa* Anicet, иако се са тим nije slagao, допустио светом Polikartu i Crkvi u Smirni, zadržавање slavljenja Vaskrsa na 14. *nisan* (dakle, kada je i jevrejski praznik *Pesah*)^{27*}.

Kontroverza oko ovog pitanja nastavljena je i u kasnijim godinama, па се зна да је тако чак и римски *papa* Viktor I (189.- 199.g.) водио велике rasprave sa hrišćanskim *episkopima* Male Azije (današnja Turska) да напусте овaj svoj običaj i prihvate римски обичај i dan slavljenje Uskrsa nedeljom. Па је у том смислу pisao *episkopu* Efesa (грчког grada u Maloj Aziji, današnja Turska) Polikratu (130.- 196.g.) i predložio му да sazove maloazijske *episkope* da rasprave ово pitanje. To je овако и учинио, но у одговору Viktoru I, *episkopi* maloazijski ustrajaše u slavljenju Uskrsa 14. *nisana*. Zato ih u Rimu prozваše „*kvatrodecimani*“, što на latinskom značи „*četrnaesnici*“ (14. *nisan*).

^{27*}* Euzebio iz Cezareje u svom radu „*Istorija Crkve*“ o tome je zapisao: „*Polikarp nije uspeo uveriti papu, ni papa Polikarpa. Razlika nije razrešena, no ostali su u dobrim odnosima*“.

Papa Viktor I, koji je tada delovao kao glava celoga hrišćanstva, pozvao je nakon toga maloazijske episkope da napuste svoj običaj i prihvate slavljenje Vaskrsa (Uskrsa) nedeljom. Ukoliko to ne bi prihvatili, izgubili bi zajedništvo sa rimskom Crkvom. Nekim episkopima nije se svideo takav postupak pape, pa je tako Irenej Lionski pisao papi Viktoru I da je bolje zauzeti pomirljivi stav i zadržati jedinstvo^{28*}.

Nema drugih podataka o tome kako je završilo ovo pitanje, osim da je postepeno, kroz 3. vek, rimski običaj bio prihvaćen u većini Crkava. U samom Rimu papa je nametnuo svim hrišćanima slavljenje Uskrsa u nedelju. To je izazvalo pobunu jedne grupe koju je predvodio izvesni istočnjak Blast, no ona nije imala većeg uticaja.

Ipak, čitava rasprava je konačno zaključena tek na Nikejskom saboru 325. godine. Tada je određeno da se Uskrs ima slaviti na dan prve nedelje iza 14. nisana, a za računanje datuma je bila zadužena Aleksandrijska Crkva.

Dakle, Vaskrsna nedelja u suštini i dalje se računa i direktno zavisi od datuma jevrejskog praznika Pesah i slavi se u prvu nedelju koja dolazi nakon 14-og dana proljetnog meseca jevrejskog kalendara nisana. A štaviše, i datumi svih ostalih hrišćanskih praznika se računaju u odnosu na ovaj datum, odnosno u odnosu na Vaskrsnu (Uskrsnu) nedelju.

Jevrejska „in haminadus“ jaja – Hrišćansko bojenje jaja za Vaskrs

Prilikom praznovanja prve večeri jevrejskog praznika Pesah, koji slavi izlazak Jevreja iz egipatskog ropstva, održava se tzv. obredna „Seder večera“. Jevrejskim verskim propisima jasno su definisani ritual, molitva i sadržaj ove večeri. Jedan od tih sadržaja predstavlja i na stolu prisutan tanjur (keara) u kome verski ritual propisuje prisustvo sledećih jela: gorke trave, celera (ili peršuna), rena (hrena), haroseta (mešavine oraha, voća i začina), pečene koljenice janjeta ili koze (ili pilećeg krila) i **beica – jajeta** (slike dole).

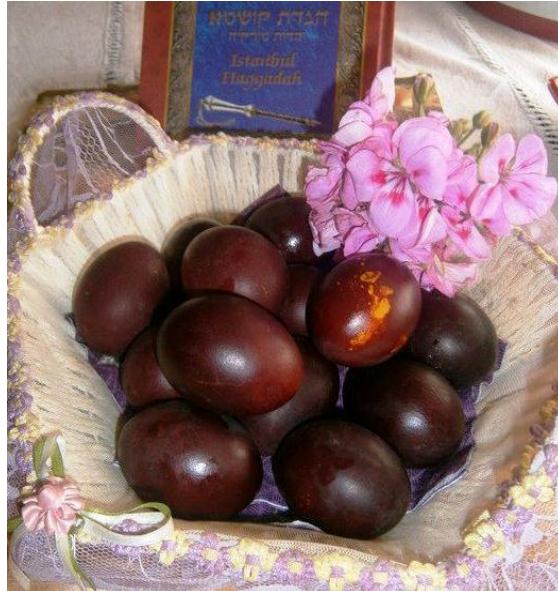

Svako od ovih jela imalo je i ima simboličan značaj i objašnjenje zašto se nalazi na tom tanjiru.

Prisustvo **beica** – **tvrdo kuhanog jajeta** na Seder večeri za jevrejski praznik Pesah, simbolizuje zamenu za prinošenje žrtve u jevrejskom Hramu u

^{28*} Euzebio iz Cezareje, *Istorija Crkve* (V, XXIII-XXV).

Jerusalemu. Ta žrtva koja je inače prinošena na oltar Hrama zvala se *Korban Pesah* i *Korban Hagiga*, i predstavljala je žrtvovanje životinja (ovna ili koze), a posle Vavilonskog ropstva Jevreja, jaje je osim simbolizovanja te žrtve predstavljalo i sam simbol veze Jevreja sa jevrejskim Hramom u Jerusalemu. Vremenom, prisustvo kuhanih i prirodno obojenih jaja *in haminadus*^{29*}, je postalo deo običajne prakse kod Jevreja za praznik *Pesah*, ali i u mnogim drugim prilikama (slika dole).

U hrišćanstvu obojeno jaje se prvi put pominje u vezi sa svetom Marijom Magdalenom (hebrejski Mirjam), Jevrejkom koja je primila hrišćanstvo i koja je putovala u Rim da ga propoveda. Tom prilikom ona je sa jednom grupom pokrštenih Jevreja (*judeohrišćana*) posetila dvor rimskog cara Tiberija (vladao od 14. do 37.g.) kome su se požalili na surovost Pontija Pilata, rimskog guvernera u Judeji (26.- 36.g.). Tada mu je predala jedno *pashalno* jaje obojeno u crveno, uzviknuvši „*Hristos vaskrse*”, čime se smatra da je cara Tiberija htela upoznati sa Isusovim vaskrsenjem a time i samom suštinom hrišćanskog verovanja. Ta crvena boja jajeta je simbolizovala Isusovu prolivenu krv na Golgoti, i od tada se crvena boja jajeta smatra bojom vaskrsenja, a običaj bojenja i drugih jaja postaje deo prakse za hrišćanski praznik Vaskrs (Uskrs) (slike dole).

^{29*} In *haminadu* je *ladino* (špansko-jevrejska) reč za jaja kuhanu u luku. Jaja se pripremaju tako što se kuhanju na laganoj vatri zajedno sa korom od crvenog luka, ali im se dodaje i so, biber i ulje, što im daje posebnu boju i ukus. Običaj je da se jaja kuhanju bez prekida najmanje 24 sata, pa često i duže. Tako kuhanu jaja dobivaju tamno smeđu boju, pa deluju kao ofarbana.

Proslava „Nove godine“ – kao pomen na jevrejsko obrezanje Isusa Hrista

Praznik koji se slavi osmog dana od Božića i rođenja Isusa (hebrejski Jošue) Hrista je hrišćanska Nova godina. Za katolike to je 1. januar po Gregorijanskom kalendaru (osmi dan od rođenja Isusa Hrista, 25. decembra), a za pravoslavne crkve koje i dalje koriste Julijanski crkveni kalendar (Srpsku pravoslavnu crkvu, Rusku PC, Jerusalemsku PC, Gruzijsku PC, Antiohijsku PC) to je 14 januar (osmi dan od rođenja Isusa Hrista, 7. januara).

Ovaj praznik se, dakle, slavi u znak pomena na obrezanje Isusa Hrista. Štaviše, u Srpskoj pravoslavnoj crkvi taj se praznik i zove „**Obrezanje Gospodnje – Nova godina**“.

Čin **obrezanja** (medicinski cirkumcizij) je jevrejski verski običaj kojim se iskazuje Savez jevrejskog naroda sa Bogom i koji se odnosi na svu mušku decu i to još od vremena jevrejskog praoca Abrahama. Na hebrejskom se ono zove „**Berit (Brit) Mila**“ i u direktnom prevodu sa hebrejskog jezika iznači „Savez o obrezanju“.

Ova obaveza za Jevreje je eksplisitno pomenuta na više mesta u Bibliji. Pa tako u *Knjizi postanka*; 17:10-14, kaže: „*A ovo je Savez moj s tobom (Abrahamom, o.a.) i tvojim potomstvom (Jevrejima, o.a.)...svako muško među vama neka bude obrezano. Obrezujte se, i to neka bude znak Saveza između mene i vas. Svako muško među vama, kroz vaša pokoljenja, kad mu se navrši osam dana , neka bude obrezano...*“. Takođe i u *Levitskim zakonima*; 12:3, ona se jasno ponavlja: „*Osmoga dana neka se dijete obreže*“, te u *Knjizi o Jošui*; 5:7-8: „*...i njih je Jošua obrezao...Kada je bio obrezan sav narod, počivali su u taboru sve dok nisu ozdravili*“.

Prikazi rituala verskog obrezanja jevrejskog muškog deteta – bebe, osmog dana od rođenja, što je čin koji je obavljen i nad Isusom (hebrejski Jošuom)

Pošto je Isus (hebrejski Jošua) bio Jevrej, osmog dana po rođenju u skladu sa tim jevrejskim verskim zakonom Isus je doveden u jevrejski Hram u Jerusalemu gde je i obrezan, kada i dobija ime Isus (hebrejski Jošua).

O ovome nam govori i Biblija, hrišćanski *Novi zavet; Jevanđelje po Luki*; 2:21-23: „*Kad prođe osam dana, i kada je Dijete trebalo obrezati, nadjenuše mu ime Isus...prema Mojsijevu zakonu, donešoše ga u Jerusalem da ga prikažu Gospodinu (Bogu, o.a.)*“, kako je pisano u *Zakonu Gospodnjem* (jevrejskom *Starom zavetu*).

Ovaj momenat, čin Isusova (hebrejski Jošuinog) obrezanja, čest je motiv brojnih umetničkih prikaza u hrišćanskoj kulturi i nasleđu (slike dole).

Slika autora Đovani Belinija, oko 1500.g.

Skulptura katedrale u Kartesu, Francuska

Vitraž prozora katedrale

Zuketo – svilena kapica papa, kardinala i episkopa po uzoru na kapicu pobožnih Jevreja - kipa

Zuketo (italijanska reč – znači „kapica“) je mala svilena poluloptasta crkvena kapica koju nose *pape, kardinali, monsinjori, episkopi, opati, đakoni* i sveštenici. Propisi svake od hrišćanskih crkava propisuju situacije i prilike u kojima se, ili povodom kojih se, one nose.

Najstariji poznati izvor koji upućuju na običaj nošenja ove kapice kod visokih hrišćanskih dostojanstvenika je iz 1464. godine, kada kardinali iz reda takozvanih *svetovnih sveštenika* primaju ove kapice (*zuketo*) i to crvene boje, od pape Pavle II (1464.- 1471.g.)^{30*}.

Papa Benedikt XVI (levo) i tada kardinal Horhe Mario Bergoljo – sadašnji papa Franjo (desno)

Papa Benedikt XVI (desno) i hrišćanski kardinali na molitvi

Strogo regulisano detaljnim propisima predviđene su situacije i okolnosti u kojima *pape, kardinali, episkopi, opati* i druga crkvena lica nose ove kapice, i koje su one boje. *Pape* nose bele kapice, *kardinali* crvene, *episkopi* i *opati* ljubičaste, a sveštenici i *đakoni* uglavnom crne.

Veoma je uočljiva neverovatna sličnost ovih kapica sa kapicama koje nose pobožni Jevreji (slike na sledećoj strani).

^{30*} New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/15765b.htm>.

Kapica zuketo koju nose pape

Kapice kipa koje nose pobožni Jevreji

Okolnost nošenja ovih kapica (**kipa**) kod Jevreja datira još iz tekstova datih u Bibliji (*Starom zavetu*) i *Talmudu*^{31*}. Pa tako u *Drugoj knjizi Samuilovoj; 15:30*, piše: “*David (izraelski kralj, o.a.) se uspinjao na Maslinovu goru...pokrivenе glave...tako i sav narod koji ga je pratio idaše pokrivenе glave*”, a u *Talmudu*, u prvoj knjizi *Mišne* (osnovni deo *Talmuda*), u knjizi o *Šabatu* (jevrejski praznik “*Subote*”) 156b, piše: “*Pokrivajte glavu da bi pokazali poštovanje prema nebu (Bogu, o.a.)*”. Ovu okolnost “poštovanja Boga” nošenjem kapice potvrđuje i drugi česti naziv za *kipa*, a to je **jarmulka**, što je jidiš reč koja dolazi od aramejske reči koja znači “*strah od kralja (Boga)*” ili “(straho)poštovanje Kralja (Boga)”.

Običaj pokrivanja glave ovom kapicom primarno je karakterističan za religiozne Jevreje, a obavezan i za sve druge Jevreje prilikom molitvi, čitanja svetih knjiga ili ulaska u sinagogu. Ortodoksni Jevreji najčešće nose crne *kipa*, dok npr. sledbenici osnivača „*Breslovskog hasidizma*”, Reb Nahmana Breslova (1772.- 1810.g.) nose bele kapice – *kipa*.

Susret Papa Benedikt XVI sa predstavnicima jevrejskih organizacija (svi sa istim kapicama)

^{31*} *Talmud* je zbornik postbiblijске literature, obično sistematizovan u 22 knjige.

Jedina razlika koja postoji između ove dve kapice je u tome da papska (zuketo) kao i ostale kapice hrišćanskih velikodostojnika, neovisno od njihovih boja, na samom vrhu imaju malu peteljku. Osim toga jevrejske *kipa* pored toga što može da bude i svilena, može biti i pletene (od same svile, konca, vune).

Nema nikakve potvrde okolnosti i razloga za nošenja ove kapice kod hrišćanskih velikodostojnika i samog *pape*, dok je kod Jevreja jedini razlog da je to verski propis.

Praznik Cveti (hrvatski Cvijetnica) – Ulazak Isusa Hrista u Jerusalem (na dan jevrejskog praznika Pesah)

Ovaj praznik među hrišćanima, a posebno pravoslavcima važi za jedan od najradosnijih. U nekim zapadnim Crkvama se naziva i „*Palmina Nedelja*”, misleći na grane palme sa kojima je narod, prema *Jevanđelju po Jovanu* (12:13), izašao pred Isusa (hebrejski Jošuu) na dan njegova ulaska u Jerusalem.

Slavi se nedelju dana pre Vaskrsa (Uskrsa). Ustanovljen je krajem 4. veka, u Jerusalemu, za uspomenu i obeležavanje poslednjeg ulaska Isusa (hebrejski Jošue) Hrista i njegovih učenika u Jerusalem i **njegovu posetu jevrejskom Hramu, u vreme jevrejskog praznika Pesah**.

Ovu okolnost pominju sva četiri *jevanđelja* hrišćanskog Starog zaveta:

- **Jevanđelje po Mateju**; 21:12, 9: „...uđe Isus u hram Božiji (jevrejski Hram u Jerusalemu, o.a.)...A narod za njim klicaše: Hosana^{32*} Sinu Davidovu (prema rodoslovima datim u *Jevanđelju po Mateji*; 1: 1-17 i *Jevanđelju po Luki*; 3:23-38, Isus je vodio potomstvo od jevrejskog kralja Davida”).

- U **Jevanđelju po Jovanu**; 12:12-13, posebno je zanimljivo oslovljavanje Isusa (hebrejski Jošue) Hrista od strane naroda u Jerusalemu, pred jevrejskim Hramom, kao „kralja Izraela“ i prostiranje grana palmi pred njega, kao značajnog simbola u jevrejskoj ritualnoj tradiciji^{33*}: „...veliko mnoštvo naroda, koje bijaše došlo na praznik (jevrejski hodočasni praznik *Pesah*, o.a.), kad ču da dolazi Isus u Jerusalem, uze grane od palmi te mu izade u susret kličući: Hosana! Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje, **kralj Izraelov**“.

„Ulazak Isusa Hrista u Jerusalem“, hrišćanski praznik Cveti, ikona XV vek (slika desno)

^{32*} „Osana“ je stari jevrejski usklik koji bibliсти najčešće prevode sa „Spas, spasi nas“.

^{33*} U jevrejskoj tradiciji palma je jedna od četiri svete biljke (pored limuna, mirte i vrbe) koja se koristi tokom jevrejskog praznika *Sukot*, praznika „koliba ili sjenica“, jednog od tri hodočasna jevrejska praznika ulaska u Jerusalem i jerusalemski Hram (uz *Pesah* i *Šavuot*).

- **Jevangelju po Marku;** 11:10-11: „*Blagoslovljeno kraljevstvo oca našega Davida koje dolazi...Tako uđe (Isus, o.a.) u Jerusalem, u hram (jevrejski, o.a.)*“.
- **Jevangelju po Luki;** 19:28,38,45: „*To reče i krenu naprijed uspinjući se u Jerusalem...Blagoslovjen koji dolazi – **kralj**...uđe u hram (jevrejski Hram u Jerusalemu, o.a.)...*“.

Tamjan (kâd) i kađenje - Bogu posvećeni miris jevrejskog Starog zaveta i njegovo prisustvo u hrišćanskim obredima i liturgijama

Tamjan i njegova smola kao mirisna mirođija koja se upotrebljava, između ostalog, i u ritualnim verskim prilikama, svakako nije ekskluzivitet Jevreja i jevrejske verske prakse. Ali ono što je njega uvelo u liturgiju hrišćanstva, sigurno jeste bilo pod jakim uticajem opisa njegove važnosti i simboličnosti mesta koje je imao u jevrejskoj verskoj praksi, detaljno opisanoj u jevrejskom *Starom zavetu*.

Tamjan kao aromatsko drvo (slika levo) iz čije kore se zarezivanjem dobiva bela smolasta materija koja se suši u grumuljice (slika desno) čijim se paljenjem razvija jak i ugodan miris

Opisi njegove prisutnosti i upotrebe koju je imao u ranim fazama jevrejskog verskog života, na mestima koja su bila „mesta susreta čoveka i Boga“ i posvećena tom jevrejskom Bogu (Skinija – Tabernakl, Šator sastanka) dati su veoma detaljno u *Starom zavetu*. To je vreme jevrejskog izlaska iz egipatskog ropstva i lutanja Sinajskom pustinjom, kada jevrejski svetovni i duhovni vođa – Mojsije „prima od Boga osnovne verske upute“ koje će oblikovati suštinu sadržaja jevrejske vere - judaizma.

Pa tako već u *Knjizi Izlaska*; 30:1, 34-37, kaže: „*Jahve (jevrejski Bog, o.a.)...reče Mojsiju: Napravi i žrtvenik za paljenje tamjana...Nabavi mirođije...Od svih mirođija i čistoga tamjana, napravi tamjan za kađenje (kâd, o.a.)...čist i svet...Od toga nešto smrvi u prah i jedan dio stavi pred Svjedočanstvo (Zavetni kovčeg sa Deset božijih zapovedi – kao osnovni propis jevrejske vere, o.a.) u Šator sastanka, gdje ću se ja s tobom sastajati. Držite ovu mirođiju presvetom...To drži za svetinju Jahvi* (jevrejskom Bogu, o.a.)“.

Institucija „kađenja“ opisana i data u ovom tekstu jevrejskog *Starog zaveta*, najdirektnije je preuzeta u hrišćanskoj liturgiji.

Naglašenost značaja tamjana koje mu pripisuje jevrejski *Star zavet* ogleda se i u obaveznosti njegova prisustva uz svaki spomen i prinošenje žrtve Bogu (Jahvi). To se pominje na više mesta. Pa tako u *Levitskim zakonima*; 2:1: „**Kad**

ko želi prineti Jahvi žrtvu na dar...neka...na nju stavi tamjana". Ova se obaveza ponavlja i u 2:15,16; 16:12 i 24:7, dok se u 6:7-8 naglašava da je to i radi ugode Bogu: „Ovo je obred za žrtvu prinosnicu: neka je Aronovi sinovi prinose uz prisustvo Boga pred žrtvenikom...i **sav tamjan što bude na njoj...kao...ugodan miris Jahvi** (jevrejskom Bogu, o.a.)”.

Jevrejski kadionici – *Besamim* – za čuvanje kâda - miomirisa (tamjana)

To se posebno potvrđuje i u *Knjizi Izlaska*; 30:7—8, gde kaže: „Neka na njemu Aron pali **miomirisni tamjan** svako jutro...da to bude svagdašnje **kadiono prinošenje** pred Jahvom (jevrejskim Bogom, o.a.) za sve vaše (jevrejske, o.a.) naraštaje”.

Ovim se specifično i simbolično označava i naglašava i samo Božije prisustvo na mestu „mirisa tamjana”, a simbolizam tamjana kao čovekove veze sa Bogom je posebno dato i u *Psalmima*; 141:2: „Neka izađe molitva moja kao **tamjan** (kâd, o.a.) pred lice tvoje, podizanje mojih ruku neka bude kao prinos večernji”.

Tamjan se pominje na još nekoliko mesta u *Starom zavetu* (*Pesma nad Pesmama*; 4:6, *Knjiga proroka Isajе*; 60:6, *Knjiga brojeva*; 16:7, itd.), a svakako je zanimljivo i pominjanje samog **kađenja** u *Knjizi Izlaska*; 40:5, gde kaže: „A zlatni žrtvenik za **kađenje** postavi pred Kovčeg svjedočanstva (najsvetije mesto u jevrejskom Šatoru sastanka, kasnije i u samom jevrejskom Hramu u Jerusalemu, o.a.)”.

Sledstveno tome bio je i važan deo jevrejske svešteničke liturgije u jevrejskim Hramovima u Jerusalemu (Prvom i Drugom Hramu) kao i danas u jevrejskim sinagogama, posebno prilikom obreda „*Havdala*” kojim se obeležavao, a i danas se obeležava, kraj svetkovanja subote – *Šabata*, paljenjem tamjana radi kađenja hrama (sinagoge) ili kuće i čitanjem blagoslova nad njim.

Evidentno preuzeta iz jevrejskog *Starog zaveta*, institucija načina i okolnosti upotrebe tamjana (kâda) se uvodi i pominje na više mesta i u hrišćanskom *Novom zavetu*. Pa tako već u *Jevangelju po Luki*; 1:8-11, kaže: „Jednom kada je on (izvesni jevrejski sveštenik Zaharije, o.a.) bio na redu da

vrši svešteničku službu pred Bogom, zapade ga kockom...da uđe u Hram (jevrejski Hram u Jerusalemu, o.a.) Gospodnji i da prinese **kâd**" (tamjan, o.a.). **Za vrijeme kađenja...**".

*Novi zavet, ustvari na više mesta pominje ovaj jevrejski običaj korišćenja kâda i tamjana i posuda u kojima se on držao, naglašavajući svetost njegove upotrebe „pred Bogom“. Pa tako u Poslanici Jevrejima; 9:3-4, kaže: „A iza drugog zastora je bio drugi dio Šatora zvan Svetinja nad svetinjama u kojem se nalazio **zlatni kadioni žrtvenik** i Kovčeg saveza optočen zlatom sa svih strana“.*

Pa dalje u Otkrovenju; 5:8 i 8:3-4: „...od kojih je svaki držao citru i zlatne čaše pune tamjana, a to su molitve svetih“ i „Uto neki drugi anđeo, držeći **zlatni kadionik**, dođe...i bijaše mu dato mnogo **tamjana** da ga prinese u prilog molitvama sviju svetih na oltar zlatni pred prijestolom. **I dim od kađenja** u molitvama svetih izade od ruke anđelove pred Boga“.

Kâdila sa tamjanom u hrišćanskim crkvama i obredima, po uzoru na Jevreje, kao simbol ljudske molitve i veze sa Bogom i prisustva samog božijeg duha

I konačno, govoreći u hrišćanskom Novom zavetu o svetom trenutku rođenja Isusa (hebrejski Jošue) Hrista, uz opis dolaska „Tri kralja“ („Tri maga“), verovesnika njegova rođenja, i govoreći o Presvetoj Bogorodici, njegovoj majci Mariji (hebrejski Mirjam), pokazana je vrednost tamjana u hrišćanstvu, kroz opis dat u Jevanđelju po Mateju; 2:11, gde piše: „Uđoše (Tri kralja-tri maga, o.a.) u kuću i nađoše dijete sa Marijom, majkom njegovom; padoše ničice i pokloniše mu se. Zatim otvoriše riznice svoje te ga obdariše zlatom, **tamjanom** i smirnom“.

Brojne su hrišćanske crkvene i druge obredne liturgije u kojima se koristi tamjan i kađenje (kod rođenja, krštenja, venčanja, osvećenja, smrti, itd.) posebno u Crkvama istočnog pravoslavnog obreda. Generalno, običaj kađenja prodro je u život Crkve najprije na Istoku, u liturgiji u kojoj ona simbolizuje molitve koje se uzdižu Bogu. Stoga je tamjan postao simbol sveštenstva. Na Zapadu, u katoličkim Crkvama, kađenje se kao praksa u liturgiju uvodi tek u 7. veku, a procvat doživljava od 14. veka.

I generalno, slobodno se može reći da je na hrišćansku bogoslužbu naročit uticaj imalo sinagogalno bogosluženje, jer sve liturgije u većini crkava svih hrišćanskih konfesija, i do današnjih dana polaze od upravo sinagogalnog uređenja takvih religijskih susreta^{34*}.

Jevrejske (hebrejske) reči u hrišćanskim liturgijama

Autori hrišćanskog *Novog zaveta* su u njegovom tekstu, pa samim time i cela hrišćanska Crkva u svojim molitvama i crkvenim liturgijama, preuzeli nekoliko potpuno izvornih i lingvistički nepromjenjenih jevrejskih (hebrejskih) molitvenih reči. One, kao i kod Jevreja u *Starom zavetu* i samim molitvama, tako i kod hrišćana, predstavljaju značajne simbole crkvene hrišćanske liturgije, kojom se želi iskazati naglašena potvrda nekih molitvenih reči i poruka.

Amen To je hebrejska reč koja u direktnom lingvističkom prevodu znači: „biti čvrst“, „potvrdio je“, „pouzdan“, „veran“, „verujem“. U molitvama kod Jevreja, a to su preuzeli i hrišćani u liturgijskim molitvama i crkvenim himnama, se koristi za iskaz: „istina je“, „uistinu“, „neka bude tako“, „zaista“.

U jevrejskoj Bibliji – *Starom zavetu*, prvi put se pominje u *Knjizi brojeva*; 5: 22, i to dva puta, a ukupno u jevrejskom *Starom zavetu* 30 puta.

U hrišćanskoj Bibliji – *Novom zavetu*, reč „amen“ se pojavljuje 77 puta, u sva četiri *jevanđelja*.

Ono što samo donekle razlikuje situacije u korišćenju ovog usklica kod Jevreja i hrišćana je okolnost da se u jevrejskom *Starom zavetu* ta reč primarno koristi (od strane pojedinca ili grupe) kao odgovor na nešto što je neko drugi već rekao, a u hrišćanskom *Novom zavetu* ta se reč često koristi i kao oblik afirmacije ili potvrde od strane nekog govornika za sopstvenu misao, bilo da je pominje na njenom početku ili po njenom iskazivanju. To se posebno odnosi na Isusove govore, poruke i misli u tekstovima *novozavetnih jevanđelja*, gde se pojavljuju skoro svi ti usklici „amen“, na samom početku njegovih poruka.

Takođe, u tekstovima pojedinih kasnijih prevoda Biblije, posebno kod Protestanata, verzija izvirne reči „amen“ koja se pojavljuje u starim tekstovima Biblije, zna se zameniti sa samim prevodom i značenjem te reči kao „zaista“.

Aleluja (Haleluja) To je hebrejska reč (*halelujah*) koja znači „hvalite Jahvu“ (jevrejskog Boga), kojom se iskazuje hvala i slava Bogu. To je radosni liturgijski poklik pohvale.

U jevrejskoj Bibliji – *Starom zavetu*, pominje se 24 puta, najčešće u *Psalmima*; 104-106, 111-115, 117-118, 135-136, 146-150, i *Knjizi Tobija*; 13:18, a u hrišćanskom *Novom zavetu* četiri puta u *Otkrivenju* (Otkrovenju); 19:1-7.

Usklik "Aleluja" čest je i u hrišćanskim liturgijama u kombinaciji sa stihovima iz psalama ili drugih tekstova molitve. U zapadnim Crkvama naročito je prisutan kao posebno obeležje Uskršnje liturgije.

^{34*} Crkva (zgrada), [http://sh.wikipedia.org/wiki/Crkva_\(zgrada\)](http://sh.wikipedia.org/wiki/Crkva_(zgrada)), "Na hrišćansku bogoslužbu imalo je uticaj naročito sinagogalno bogosluženje jer sve do sadašnje liturgije u većini crkvi polaze od upravo sinagogalnog uređenja takovih religijskih susreta".

U savremenim službama kod Protestanata, Metodista, Baptista izraz "Alezija" je prihvatljiv i kao spontani izraz u pevanju kojim se iskazuje radost, zahvalnost i hvala prema Bogu, ne zahtevajući poseban povod za to u samom tekstu molitve (liturgije).

Osana (Hosana) To je hebrejsko - aramejska reč koja u originalu dolazi od izraza *Hoš i ana* što znači: „spasi“, „izbavi“, „oslobodi“. *Osana* je njen izgovor na grčkom jeziku, a u zapadnim Crkvama se izgovara kao *Hosana*.

U Bibliji i liturgijama, i kod Jevreja i kod hrišćana, se koristi u smislu značenja „pomozi nam - spasi nas“.

U jevrejskoj Bibliji - *Starom zavetu*, pominje se u *Psalmima*; 118:25, a tokom bogosluženja se izgovara posle molitve, posebno često se koristeći u molitvama u sinagogama sedmog dana jevrejskog praznika *Sukota*^{35*}, tako da je taj dan dobio naziv i „*Velika hosana*“^{36*}. U kasnijem rabinskom judaizmu izraz nije nužno označavao samu molitvu, već poziv verskog zanosa prilikom pravljenja koliba (*Sjenica*) od palminih grana, za jevrejski praznik *Sukot*.

U hrišćanskoj Bibliji – *Novom zavetu*, ovaj usklik se posebno koristi kao izraz ushićenja i odobravanja naroda na ulicama prilikom ulaska Isusa (hebrejski Jošue) u Jerusalem (hrišćanski praznik *Cveti*). Pa tako u *Jevanđelju po Mateju*: 21:9,15, stoji: „*Hosana Sinu Davidovu! Blagoslovljen onaj koji dolazi u ime Gospodnje! Hosana na nebu*“. Isto tako i u *Jevanđelju po Marku*; 11:9-10 i u *Jevanđelju po Jovanu*; 12:13. Ovaj usklik se koristi i u hrišćanskim liturgijama kao pohvala, pogotovu na obeležavanju već pomenutog hrišćanskog praznika *Cveti*.

Prisutnost jevrejske reči i pojma „jubilej“ u hrišćanstvu

Reč **jubilej** je **hebrejska** (jevrejska) **reč** koja označava jubilarnu godinu na kraju ciklusa takozvanih „subotnih - šabatnih“ godina (hebrejski ševit^{37*}). Ona je latinski izraz za jevrejsku reč „jubel“ što znači „ovnov rog“. Naime, ta jubilarna godina se najavljuvala duvanjem u onov rog za najveći jevrejski praznik *Jom kipur* („Dan pomirenja i pokajanja“ – praznik posta).

Tih sedam tzv. „subotnih-šabatnih“ ciklusa **predstavlja 50 godina**. U jevrejskoj Bibliji - *Starom zavetu*, u *Levitskim zakonima*; 25: 8-22, govori se o celom značaju tog jubileja od 50 godina i te jubilarne godine, i svim obavezama koje proizlaze iz toga, dok se u 25: 10, to i direktno kaže: „**Tu pedesetu godinu proglasite svetom!...To neka bude jubilej, oprosna godina**“.

^{35*} Jevrejski praznik tzv. „*Sjenica*“ koji se slavi kao uspomena na četrdesetogodišnje lutanje Jevreja po pustinji Sinaj, posle izlaska iz egipatskog ropstva, na povratku u Kanaan – Izrael (Svetu zemlju).

^{36*} Zadužbina Sv.Jelisavete Fjodorovne, Biblijski i bogoslužbeni pojmovi: http://www.svjelisaveta.org.rs/news_alone.php?ArticleId=%20327.

^{37*} Ševit je sedma godina od sedam godina poljoprivrednog ciklusa koji su u zemlji Izrael primenjuje još od biblijskih vremena, a upravo u skladu sa biblijskim propisom da se svakih sedam godina „zemlja mora odmoriti“, odnosno da se na nju te sedme godine ne seje ništa (*Levitski zakon*; 25:2-7, *Knjiga Izlaska*; 23:10-11: „Šest godina zasijavaj svoju zemlju i njezine plodove sakupljaj, a sedme je godine pusti da počiva neobrađena...Tako radi i sa svojim vinogradom i sa maslinikom svojim“). Ovaj propis se u Izraelu i sada poštuje.

U hrišćanskoj tradiciji pojam *jubileja* se počinje obeležavati od 1300. godine, kada je rimski *papa* Bonifacije VIII (1235.- 1303.g.) izdao *papsku bulu* „*Antiquorum fida relatio*“ u kojoj se, istina, reč *jubilarna godina* ne pominje direktno, ali su svi komentari i rimski i strani, njen sadržaj protumačili kao uvođenje *godine jubileja*. Ona se od tada, obeležava svakih 25, 50 i 100 godina, a njen sadržaj, posebno u katoličkom svetu, podrazumeva i hodočašća svetim mestima u Rimu. Naravno, time se želelo *papskoj nunciji* u Rimu dati poseban značaj, i duhovni i svetovni, što je trebalo proizvesti i određenu potčinjenost svetovnih kraljeva hrišćanskih zemalja, vlasti rimskih *papa*.

1350. godine, dakle 50 godina kasnije, *papa* Klement VI (1342.- 1352.g.) koji je stolovao u Avinjonu, u Francuskoj, obeležio je ovaj jubilej. Iako sam nije prisustvovao svećanosti *godine jubileja* u Rimu, poslao je svog kardinala Gateani Cecana da ga predstavlja.

Godine kasnijih tzv. *Rimskih jubileja*, nisu nužno uvek pratile baš 50-o godišnjice, ali su se održavale pod tim imenom: 1390.g., 1423.g., 1450.g., 1475.g., 1500.g., 1575.g., 1600.g., 1625.g., pa vanredni *jubileji* 1628. i 1629.g., pa opet redovni 1650.g., 1675.g., 1700.g., 1725.g., 1750.g., 1775.g., 1800.g., 1825.g., 1875.g., 1900.g., 1225.g., 1933.g., 1950.g., 1975.g., 1983.g. i 2000.g.

Dakle, karakteristika obeležavanja ovih, sada „*Rimskih jubileja*“ bila je sticanje mogućnosti „*indulgencije*“, odnosno otkupa oprosta za novac (što će ponajviše i dovesti do otcepljenja tzv. Luterantske Crkve pod vodstvom nemačkog sveštenika Martina Lutera, koji to nije odobravao), pa su se zato ti „oprosti“ i zvali *Rimski jubilarni oprosti* (oslobađanja od greha).

Drugi povod dolaska u Rim ali i uslov sticanja *Rimskih jubilarnih oprosta*, bila je poseta bazilikama „Svetog Đorđa“, „Svetog Petra (hebrejsko ime Šimun ben Jonah)“, „Svetog Pavla (hebrejski Savle)“ i „Svete Marije (hebrejski Mirjam) Velike“.

Zanimljivo je dakle i interesantno da su **tri od četiri ove bazilike hrišćanskog hodočašća u Rimu**, podignute i nose imena **u pomen na hrišćanske svece, koji su bili Jevreji po rođenju - Petar, Pavle i Marija!**

Istina je da bi se teško mogla naći neka direktna veza u sadržaju odnosa Jevreja i hrišćana prema godini *jubileja*, ali je ovaj *starobiblijski* koncept svakako bio poznat hrišćanskom svetu i Crkvi, te ga je pod tim imenom koristila u određenim okolnostima dajući mu dodatni, biblijski značaj. To se vidi i po pomenutom proglašu *pape* Bonifacija VIII.

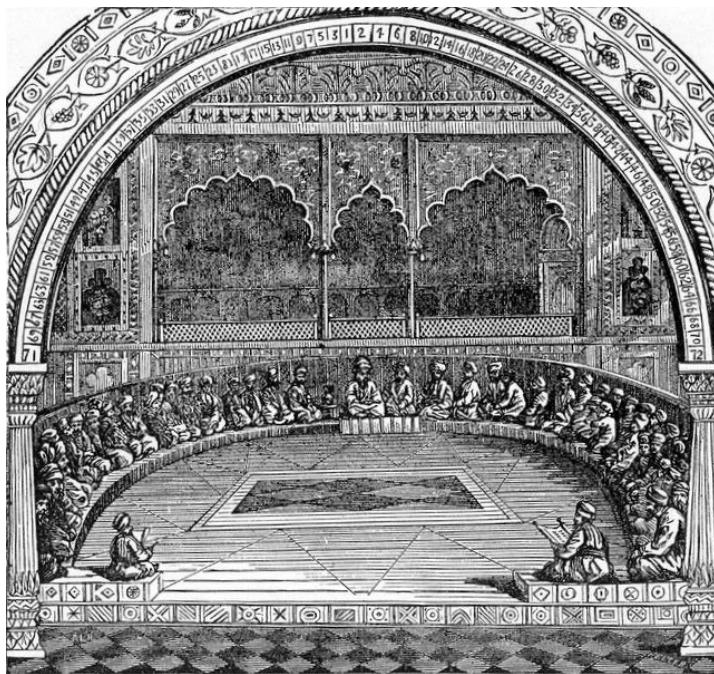
Takođe poznat je i slučaj propovedi i govora koji je održao kardinal Stefan Lantron, povodom prenošenja tela nadbiskupa i *mučenika* svetog Tome (Tomasa) Kanterberijskog (1118.- 1170.g.), 50 godina nakon njegove smrti, 1220. godine, u Kanterberijsku katedralu radi sahrane. Naime, zbog Tomasovog sukoba sa kraljem Engleske, Henrijem II, oko prava i privilegija Anglikanske Crkve, kralj ga je dao ubiti. Pa ipak, 50 godina kasnije, sahranjen je upravo u kripti Crkve za koju se tako borio. Kardinal Stefan Lantron je tom prilikom rekao: „*Mistična je vrednost broja pedeset (jubileja, o.a.), koja, kao što je svaki čitalac Svetih stranica (Biblike, o.a.) toga svestan i to zna, jer to je broj oprštanja*“. A to oprštanje i jeste bio koncept sličan jevrejskom konceptu *jubileja* – oprosta i oslobađanja.

Takođe, i u jednom kratkom zapisu iz „Hronike Alberik“ monaha od „*Tri fontane*“^{38*}, hronici koja prati istoriju čovečanstva od Postanka do 1241. godine, za godinu 1208. navodi se kratak zapis u kojem piše: „*Rečeno je da je ova godina slavljenja kao pedeseta godina, ili kao godina jubileja i oprštanja (oslobađanja) u Rimskom sudu*“.

Za kraj, koliko god da su koncepti pojma *godine jubileja* različitih sadržaja kod Jevreja i hrišćana, motivi su im isti ili slični, odnosno da je to vreme koje treba da donosi radost, oproste, oslobađanja i univerzalno pomilovanje.

Institucija prezbitera u judaizmu (jеврејској вери) i hrišćanstvu

Reč *prezbiter* (ili *prevriter*) dolazi od grčke reči koja znači „stariji, starešina“. Rana organizacija hrišćanske Crkve u Jerusalemu bila je slična jevrejskoj versko-sudskoj organizaciji koju je predstavljalo Veliko veće staraca ili ***Sanhedrin***. Naziv *Sanhedrin* dolazi iz hebrejsko-aramejskog jezika i u izvornom izgovoru ime mu je bilo *Sanhedrin Gadol*, što znači „Veliki savet“. Grčka izvedena reč za to telo je bila *Sinhedrion*, što je značilo „sedeti zajedno“, pa otuda i naziv „skupština“ ili „veće“ uvaženih starih ili starijih članova zajednice.

Antički jevrejski *Sanhedrin*, ilustracija iz „Opšte svetske enciklopedije znanja“ iz 1883. godine

Postojala su dva ova tela. Jedno koje se zvalo „*mali Sanhedrin*“ bilo je formirano u svakom jevrejskom gradu u Erecu (Palestini) i imalo je od 20 do 23 člana.

Takozvani „*Veliki Sanhedrin*“ sačinjavalo je telo od 69 do 71 člana (sveštenika, sudija, vojskovođa) uključujući i Velikog rabina (hebrejski *Kohen Gadola*) jevrejskog Hrama u Jerusalemu. Ono je činilo vrhovno versko i zakonodavno telo koje je predstavljalo jevrejski narod^{39*}.

^{38*} Chronicle of Alberic of Three Fountains.

^{39*} Po gubitku političke samostalnosti Izraela (Judeje) u vreme rimske okupacije, obavljalo je i političku funkciju.

Rimske carske vlasti su prepoznavale i priznavale ovo telo kao „jevrejskog Patrijarha“ u, tada već Palestini, kao krajnji autoritet po jevrejskim verskim i svim drugim pitanjima. Sedište ovog versko-sudskog tela bilo je u Jerusalemu, a posle razorenja Jerusalema od strane Rimljana, 70. godine, u Javneu (gradu južno od današnjeg Tel Aviva), a posle u Galileji.

I upravo po uzoru na ovo versko telo i organizaciju Jevreja, bila je ustrojena i prva organizacija hrišćanske Crkve sa svojim *episkopom*, *đakonima* i sveštenstvom, i sa sedištem u Jerusalemu.

Dakle, kao što je naziv za člana jevrejskog *Sanhedrina* – *Prezbitera*, pa izvedeno od toga i svakog jevrejskog sveštenika u sinagogi bilo *prezbiter*, tako je to postao naziv i za osobu koja vrši službu predstojnika (nadstojnika) u hrišćanskoj zajednici. Nazivi *prezbiter* i *episkop* su u prvo vreme verovatno bili i sinonimi, da bi vremenom i razvojem crkvene hijerarhije *prezbiteri* postali saradnici *episkopa*, kolegijalno telo okupljeno oko njega, koji su predstavljali sabor ili savet.

Izvesnost ustrojstva u *ranohrišćanskoj* Crkvi te forme *prezbitera* se naslućuje u hrišćanskem *Novom zavetu*, u *Delima Apostolskim*; 15:22: „*Tada odlučiše apostoli i stariješine sa svom Crkvom* da između sebe izaberu neke ljudi...i to vodeće ljudi među braćom“.

U nekim protestantskim crkvama *prezbiter* je naziv za laike zadužene za neke crkvene poslove (*protoprezviteri*, *jereji*, *duhovnici*).

U pravoslavnoj crkvi *prezviter* je „svešteno lice koje smije svršavati sve crkvene obrede, naročito svete tajne, sem tajne sveštenstva“^{40*}.

Žalobni običaji kod Jevreja - u praksi hrišćanstva

Sigurno je da se znatan broj žalobnih običaja, generalno svakako ne mogu nužno pripisati kao isključiva praksa i izvorno nasleđe samo „ovog“ ili „onog“ naroda, pa tako ni jevrejskog, ali je takođe sigurno i verovatno da je deo tih običaja u konkretnoj hrišćanskoj praksi, svoje korene svakako crpelo u jevrejskom *starozavetnom* biblijskom nasleđu.

Sklapanje očiju pokojniku

Jedan od najpoznatijih i najstarijih zapisa o ovom običaju je opis dat u Platonovom dijalogu „*Fedon ili o duši*“^{41*}, nastao početkom 4. veka p.n.e., kada izvesni Krito, prijatelj filozofa Sokrata, nakon razgovora sa njim i njegove smrti, zatvara mu njegove oči i usta: „...reče Krito; ima li još nešto? Nije bilo odgovora (Sokratovog, o.a.) na ovo pitanje...oči su mu bile otvorene, i Krito mu zatvorio oči i usta“.

U jevrejskoj tradiciji običaj sklapanja očiju (i usta) umrloga svoj koren vuče iz Biblije, Starog zaveta, gde „Bog kaže jevrejskom praocu Jakovu da će mu po njegovoj smrti oči sklopiti njegov sin Jozef“: „**A Jozef će ti svojom rukom oči sklopiti**“ (**Knjiga Postanka; 46:4**). Ovo je u jevrejskoj posmrtnoj tradiciji postao propis i obaveza koja je poznata pod odrednicom **goses**, što na

^{40*} Milan Vujaklija: "Leksikon stranih reči i izraza", Beograd, 1991.

^{41*} "Fedon ili o duši", Platon, preveo Miloš Đurić. Izdavač: Zadruga profesorskog društva, Beograd 1937; biblioteka Luča: br. 26.

hebrejskom jeziku znači „umirući - samrtnik“ (čovek na smrti) i on propisuje šta se u tim trenucima treba raditi.

Ovaj običaj nije dakle bio vezan tipično samo za jedan narod, niti je nužno bio samo verski ritual, ali je postao obavezna parkska i u hrišćanskom svetu.

Paljenje sveće ili kandila pored umrlog i na godišnjicu njegove smrti

Običaj paljenja sveće neposredno posle smrti, najčešće pored glave umrlog, je kod Jevreja prisutan već dve hiljade godina. Nema direktnog propisa u Bibliji koji to nalaže, ali je to povezano sa verovanjem „da svetlost sveće obasjava put pokojnikovoj duši ka nebu“. Nije isključen ni stariji, paganski motiv „teranja zlih duhova“ plamenom i svetlošću sveće ili kandila.

Ovaj običaj se najdirektnije primenjuje i u hrišćanskoj religiji^{42*}, uz potporu komentâra datih u hrišćanskom *Novom zavetu* u dva *jevandelja*: *Jevandelje po Mateju*; 4:16: „...onima koji prebivahu u tamnom predjelu smrti zasja svjetlo“ i u *Jevandelju po Luki*; 1:79: „da obasja one koji prebivaju u tami i sjeni smrtnoj, da upravi korake naše na put mira“.

U žalobnom običaju kod Jevreja, povodom još jedne okolnosti pali se sveća ili kandilo. To je **na dan godišnjice smrti pokojnika**. Na taj dan, osim što se obavezno odlazi na grob pokojnika, u kući u kojoj se žali za preminulim pali se sveća ili kandilo koje gori 24 sata. Smatralo se da je ta svetlost simbol duše pokojnika, što je izazivalo asocijaciju na besmrtnost, odnosno trajnost sećanja na pokojnika, a time i njegovu besmrtnost u našim srcima i sećanju. Ovaj običaj svoj koren ima i u stihu iz jevrejske Biblije, Starog zaveta, u *Pričama Solomonom*; 20:27, gde kaže: „**Svetiljka je Gospodnja duh čovječiji: ona istražuje sve do dna duše**“ („**Vidjelo je Gospodnje duša čovječija; ona /svetlost, o.a./ istražuje sve što je u srcu**“).

Treba li naglasiti potpunu podudarnost hrišćanskog običaja posete grobu umrloga na godišnjicu njegove smrti, i paljenja sveće ili kandila u kući ožalošćenih ceo taj dan, sa gore pomenutim jevrejskim običajem!

Jevrejski običaj Kevod 'amet – kao bdenje nad pokojnikom do sahrane

Običaj je kod Jevreja da se telo pokojnika ne ostavlja samo sve do sahrane, odnosno da se kraj njega celo to vreme boravi. Taj običaj i propis se naziva **Kevod 'amet** što je hebrejska (jevrejska) reč koja znači „poštovanje mrtvaca“. Oni koji su bdeli pokraj njegova tela zvali su se **šomerim** (hebrejski, množina – čuvari) pokojnika. Bdenje pored tela pokojnika je bilo iskazivanje

42* **СВЕТОСАВЉЕ**, http://www.svetosavljie.org/biblioteka/Obicaji/slaveiobicaji/Lat_slave55.htm.

VERSKI OBIČAJI, KULT MRTVIH, Protođakon Ljubomir Ranković:

„Čim se samrtnik počne razdvajati sa dušom...priprema se sveća koja se pali i stavlja iznad njegove glave, ili mu se stavi u ruke. Sveću pali najbliži i najdraži srodnik. Ocu ili majci sveću pali sin ili kćerka itd. Sveća se pali na sledeći način: Onaj koji pali uzme je, prekrsti se, celiva sveću, pali je šibicom i govori: Za pokoj duše moga (kaže srodstvo i ime). Bog da mu dušu prosti. Ostali prisutni tiho, šapatom izgovaraju - Bog da mu dušu prosti, i krste se. Sveća i njena svetlost simbolišu samoga Hrista koji je svetlost i koji osvetljava put duši svakoga čoveka koji u njega veruje. U narodu se smatra za veliku kaznu i prokletstvo ako neko umre bez sveće“.

pobožnog poštovanja prema pokojniku.

U hrišćanskoj verskoj tradiciji se takođe primenjuje ovaj običaj. Teško je razlučiti gde je to deo samog verskog običaja, a gde svetovne tradicije.

Oblačenje crnine kao znak žalosti

Iako ne postoji direktni jevrejski propis koji nalaže nošenje crnine prilikom sahrane umrlog ili tokom dana žalosti, to je ipak deo jevrejskog žalobnog običaja. On svoje korene crpi iz **Talmudske^{43*} tradicije**. Naime, rabinika učenja nam prenose da je jevrejski vođa Mojsije na svojoj smrti rekao svome nasledniku Jošui: „**Jošua, posle moje smrti obuci se u crno**“. Takođe, ista učenja nam prenose da je i jevrejski Vrhovni sveštenik Hrama u Jerusalemu, Šimon Pravednik (Šimon Acadik – Pravedni, živeo u 4. veku p.n.e.) predskazujući svoju skoru smrt, kada je bio upitan kako to zna, odgovorio: „*Svakog dana od Jom Kipura (jevrejski praznik pokajanja i pomirenja, dan posta, o.a.) kada ulazim u Svetište nad Svetištima (jevrejski Hram u Jerusalemu, o.a.) pratio me neki starac obučen u belo. Ali danas me je pratio starac obučen u crno*“^{44*}.

Nošenje crne boje kao boje žalosti, bilo je dosta rasprostranjeno među Jevrejima Evrope, ali i kao odraz generalnog žala zbog progona iz svoje domovine i posebno razrušenja jevrejskog Hrama u Jerusalemu. Pa se ta boja, kao i inače tamne i prigušene boje, praktikovala kod Jevreja i u svakodnevnom oblačenju, kao izraz tuge i skromnosti (slike dole).

Avelut – pomen dani za pokojnika

Avelut je hebrejska (jevrejska) reč koja označava jevrejski verski propis koji reguliše ponašanje lica koja su u žalosti zbog smrtnog slučaja u porodici. Osoba u žalosti zove se *avel* (hebrejski „ožalošćeni“). U Bibliji (jevrejskom Starom zavetu), *Talmudu* i rabiniskoj praksi propisuju se četiri datuma žalosti i dane u kojima se ta žalost određenim ritualima mora iskazati. To su:

- *Aninut* - period od trenutka smrti do završetka sahrane,
- *Šiva* - period od sedam dana posle smrti,
- *Šelošim* - period od 30 dana posle smrti, i
- *Šana* - period od godinu dana posle smrti – poznat i nazivom *jarcajt*.

^{43*} Talmud je zbornik postbiblijске literature, obično sistematizovan u 22 knjige.

^{44*} Google Books:

http://books.google.rs/books?id=y8nR8e7FzY0C&pg=PA182&lpg=PA182&dq=joshua+moses+after+my+death,+dressed+in+black&source=bl&ots=Rfwm_UDZDT&sig=1QF4STyHltmvrjr42HyCG5YHFjw&hl=sr&sa=X&ei=GmZZU-yKeO9ygPTroH4Dw&ved=0CCYQ6AEwAQ#v=onepage&q=joshua%20moses%20after%20my%20death%2C%20dressed%20in%20black&f=false

Za Šiva (hebrejska reč za „sedam“) postoje i direktni propisi u jevrejskoj Bibliji (*Starom zavetu*). Pa tako u Knjizi Postanka; 50:10, kaže: „*I Jozef učini žalost za ocem svojim* (Jakovom, o.a.) *za sedam dana*“.

I u Knjizi proroka Amosa; 8:10, se indirektno pominje tih sedam dana. Pa tu kaže: „*I pretvoriću praznike vaše u žalost* i sve pjesme vaše u plač...i učiniću...da bude žalost“. Naime, jevrejski praznici koji predstavljaju radost („a koju će Bog pretvoriti u žalost“) su Pesah i Sukot, i oba traju po sedam dana.

Za Šana (hebrejski „godina“) godišnjicu od smrti pokojnika, obavezno se ide na groblje, a u sinagogi se daje pomen (kod Sefarda se to zove *Limud ili Meldado*). Već je pomenuto da se na taj dan u kući pali sveća ili kandilo koje gori ceo dan (strana 33).

Hrišćanska verska praksa uvela je takođe propis **od četiri datuma (dana)** koji predstavljaju dane u kojima se žalost ima iskazati određenim ritualima (ne samo nužno verskim). To su^{45*}:

- *Trećina* - to je dan posle sahrane, treći dan od smrti pokojnika,
- *Četrdesetnica* - četrdeseti dan posle smrti – *parastos*,
- Pola godine - šest meseci posle smrti, i
- *Godišnjica* - godinu dana posle smrti.

Uočljiva je podudarnost hrišćanskog običaja sa gore pomenutim jevrejskim običajem posete groba umrloga na godišnjicu njegove smrti, paljenja sveće ili kandila u kući ožalošćenih ceo taj dan, kao i davanja crkvenog pomena, odnosno *parastosa*^{46*}.

Pokrivanje ogledala

Pokrivanje ogledala ili njegovo okretanje prema zidu veoma je raširen običaj kod Jevreja iako nema nikakav direktni Biblijski ili neki drugi propis koji to nalaže. Razlog za to je verovanje da se time sprečava da se duh umrlog ogleda u njemu. Takođe ima tumačenja da pošto ogledalo služi za taštinu živih, pokrivanjem se sprečava pružanje prilika za eventualno ispoljavanje tog osećanja sujete kod živih, u trenucima žalosti kada za to nije vreme.

Ovaj običaj je široko prihvaćen i u hrišćanstvu, iako i tu ne postoji nikakvo crkveno pravilo koje se odnosi na obavezu prekrivanje ogledala (slika desno).

Sigurno je da je ovaj običaj prisutan i u drugim kulturama.

^{45*} **Светосавље**, http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Obicaji/slaveiobicaji/Lat_slave55.htm.
VERSKI OBIČAJI, KULT MRTVIH, Protođakon Ljubomir Ranković:

^{46*} Za razliku od četrdesetodnevног *parastosa*, polugodišnji i godišnji se mogu služiti i nekoliko dane pre ili kasnije od datuma smrti, najčešće u najbližu subotu (Svetosavlje, Pitanje Pastiru: *Smrt, zagrobni život, Strašni Sud*: http://www.svetosavlje.org/pastir/index_sve.php?qa=2436).

Rezime

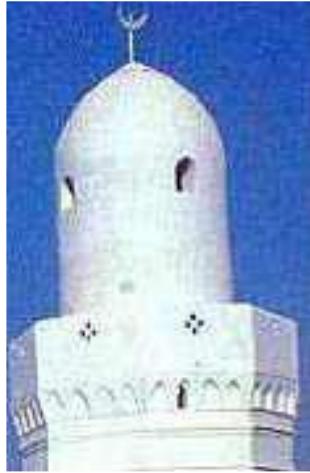
U konačnom komentaru o istorijskim okolnostima i obimu prisutnosti jevrejskog nasleđa u korenima i počecima hrišćanstva, kao i u njegovoj kasnijoj pa i današnjoj praksi, može poslužiti citat iz knjige britanskog filozofa, matematičara, logičara i istoričara Bertrana Rasela (Bertrand Arthur William Russell, 1872.- 1970.g.) - „Istoriya Zapadne civilizacije“^{47*}, poglavje: „Prva četiri veka hrišćanstva“, gde kaže: „*Prvobitno hrišćanstvo su Jevreji propovedali Jevrejima kao neku vrstu reformisanog judejstva. Sv. Jakov i sv. Petar želeli su da tako i ostane, ali sv. Pavle je forsirao da se prime i neznabožci. Da bi ovo bilo izvodljivo ukinuo je obrezivanje i kruto potčinjavanje Mojsijevom zakonimu. Tako su prve hrišćanske zajednice bile sastavljene delom od pokrštenih Jevreja, a delom od neznabožaca koji su tražili novu religiju, a zahvaljujući sv. Pavlu, zadržalo se ono što je u učenjima Jevreja bilo privlačno, a bez onih elemenata kojima se neznabožci ne bi mogli prilagoditi. Nesalomljiva revnost hrišćana poticala je iz jevrejske religije, ali je bila očišćena od nesocijalnog duha koji bi neznabožce, umesto da privuče, odvratio da prihvate Mojsijev zakon*“.

“Poslednja večera”, prikaz dvanaest apostola – Jevreja, sa ritualne većere za jevrejski praznik Pesah, freska iz manastira Kremikovski u Bugarskoj, 16. vek

^{47*} U orginalu: [A History of Western Philosophy and Its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day](#). New York: Simon and Schuster, 1945.

ISLAM

Muhamedovi susreti i kontakti sa judaizmom (jevrejskom verom) i hrišćanstvom

Više arapskih i muslimanskih izvora, kao i hrišćanskih^{48*}, upućuju na kontakte koje je Muhamed imao sa hrišćanskim sveštenicima, od kojih je slušao i saznavao sadržaj jevrejske (*starozavetne*) Biblije - *Tore*^{49*}, kao i hrišćanske Biblije - *Novog zaveta (Jevanđelja)*. To nam prenose Muhamedov biograf **Ibn Hišam** (Abu Muhamed 'Abd al-Malik bin Hišam, umro 833.g.), *sunitski* muslimanski učenjak i istoričar - **Ibn Sad al-Baqdadi** (784.- 845.g.), istaknuti i uticajni iranski islamski učenjak i istoričar **Džarir al-Tabari** (Abu Džafar Muhamed ibn Džarir al-Tabari, 839.- 923.g.) i irački muslimanski filozof, matematičar i lekar **Ishak al-Kindi** (Abu Jusuf Jakub ibn Ishak as-Sabah al-Kindi, 801.- 873.g.).

Oni u više svojih radova pominju Muhamedove susrete sa sirijskim hrišćanskim monahom/kaluđerom (nestorijanskim, jakobitskim ili arijanskim) **Bahirom** (latinski Sergej)^{50*}, kao i **Varakom ibn Navfalom**, koji je bio nestorijanski hrišćanski sveštenik i živeo je u Meki. Sa Muhamedom je bio i u rodbinskoj vezi kao sin polubrata Muhamedovog pradede Hašim ibn Abd Manafa (464.- 497.g.). Prema muslimanskim izvorima bio je posvećen verovanju u jednog boga - hrišćanskog, i posvećen izučavanju Jevanđelja i zapisa iz *Starog zaveta* (jevrejske Biblije - *Tore*) koji je čitao u orginalu i čak učio hebrejski jezik.

Muhamed kao dečak, u susretu sa hrišćanskim sveštenikom Bahirom, islamska minijatura iz knjige „Džami' al-Tavari“ („Pregled hronikâ“) od autora knjige Rašida al-Dina, izdate u Tabrisu, Perzija, 1314-15.godine, sada u biblioteci Univerziteta u Edinburgu, Škotska (slika desno)

^{48*} Sveti Jovan od Damaska (675/6.- 749.g.).

^{49*} Biblija, *Stari zavet*, hebrejski *Tora* - Pet knjiga Mojsijevih (arapski *Tevrat*).

^{50*} A. Abel, poglavlje "Bahir", *Prva enciklopedija islama 1913-1936*, Bril, 1987.g.

Dakle, nesumnjivo je da je Muhamed kao utemeljitelj islama i muslimanskog verovanja, kroz ove svoje kontakte sa pomenutim *rahibima* (arapska reč za hrišćanske sveštenike) sticao saznanja o *starozavetnim* (jevrejskim) i *novozavetnim* (hrišćanskim) sadržajima Biblije, što je svakako uticalo da se u delu pojedinih propisa i odredbi islama, a time naravno i u samom Kur'antu, unesu i određeni elementi jevrejske (i hrišćanske) verske tradicije i prakse.

U tekstu koji sledi govori se upravo o toj jevrejskoj verskoj i običajnoj praksi koja je našla svoje mesto u muslimanskim verskim propisima i običajima.

Jevrejski biblijski koncept prvih ljudi Adama i Eve, preuzet u islamu

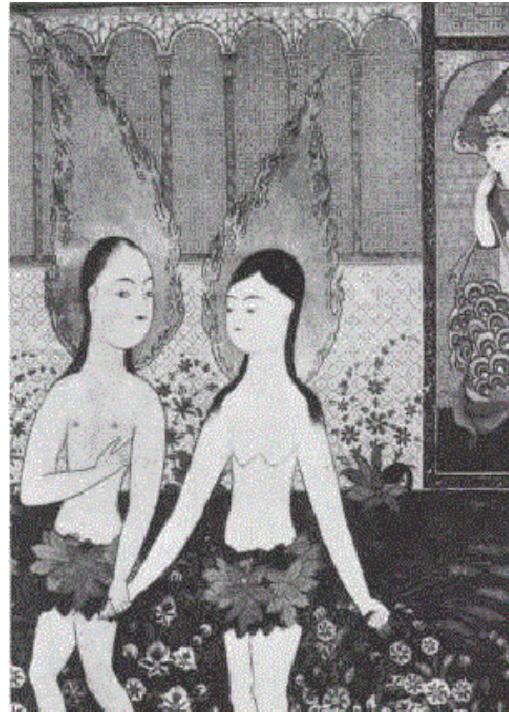
Već sama jevrejska biblijska ideja o načinu postanka prvih ljudi, preuzeta je i u islamu. Jevrejsko verovanje u božiju kreaciju prvog čoveka **Adama** (njegovo hebrejsko ime) dato je u Bibliji, *Prvoj knjizi Mojsijevoj, Knjiga Postanka; 2:7: „Bog napravi čovjeka od praha zemaljskog* (zemlje, o.a.) *i...udahnu mu život“.*

Kur'an i njegov tvorac Muhamed, direktno preuzimaju ovaj jevrejski biblijski koncept i kažu (Kur'an; 3:59): *„...slučaj Adema* (arapski izgovor jevrejskog imena Adam, o.a.). *Stvorio ga je* (Bog, o.a.) *od zemlje, zatim mu rekao „Budi! i on postade* (Biblija: „*i...udahnu mu život*“, o.a.)”.

Eva (hebrejski Hava), prema jevrejskoj Bibliji stvorena je na sledeći način: *Prva knjiga Mojsijevoa, Knjiga Postanka; 2:22-23:* *„Od rebra što ga je uzeo čovjeku, napravi Bog ženu...Na to čovjek reče: „Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega.“*

Muhamed u Kur'antu ne navodi okolnost da je Eva (Hava) napravljena od "čovečijeg rebra", ali kaže da jeste od Adama (Kur'an; 4:1): *"Bog koji vas je svorio od jedne osobe* (Adama, o.a.), **a od nie** (Adama, o.a.) **je stvorio družicu** (Evu, o.a.), *i od njih ...mnogo muškaraca i žena".*

„Adam i Eva (Adem i Hava) izbačeni iz raja zbog greha jedenja jabuke“, slika iz iranskog islamskog manuskripta Fal-Nameh, sada u biblioteci Topkapi palate u Istanbulu, Turska

Kibla – smer molitve u islamu

Kibla je arapska reč i u bukvalnom prevodu znači „poljubac“, a preneseno „smer ili pravac“ kome se muslimani trebaju okrenuti prilikom molitve - klanjanja. Većina džamija imaju nišu (arapski *mihrab*^{51*}) u zidu koja pokazuje taj smer *kible* – moljenja.

^{51*} Udubljenje ili niša s unutrašnje strane prednjeg zida džamije u kojem стоји *imam* dok предводи скупину (*džemat*) vernika у zajedničком обavljanju molitve (*namaza*).

U prvih 17 meseci postojanja islama, smer *kible* je bio u pravcu Jerusalema. **A jedini razlog zašto je to bilo tako jeste preuzimanje ovoga običaja od Jevreja**, koji su se kao narod koji je već verovao u samo jednoga Boga, tokom svojih molitvi okretali prema Jerusalemu gde se nalazio jevrejski Hram kao najsvetije mesto jevrejske vere.

Jedno od arapskih imena za Jerusalem bilo je **Beit al-Magdiš**. Referenca o ovom arapskom imenu za Jerusalem se navodi i u jednoj od najznačajnijih sunitskih *tefsira*^{52*} Kur'ana - **Tefsiru al-Džalalain**, autorâ Džalal ad-Din al-Mahalia, koji ju je počeo pisati 1459.g., a koju je kompletirao 1505. godine njegov student Džalal ad-Din as-Sujuti (oko 1445.- 1505.g.).

U njoj je dat komentar da se u Kur'anu pomenuti naziv "Mesdžidil-Aksaa" ("Najudaljenija džamija", Kur'an, 17:1) odnosi na Beit al-Magdiš, što je naziv koji pretstavlja direktni prevod hebrejske (jevrejske) reči **Beit Ha-Migdaš**, reči koja se koristila kao jedno od hebrejskih imena za jevrejski Hram u Jerusalemu. I na hebrejskom (jevrejskom) i na arapskom jeziku, književno značenje te reči bilo je "Sveta kuća" (hram)^{53*}.

Kod Jevreja razlog za okretanje prema Jerusalemu za vreme molitvi bilo je "Brdo Hrama", kao mesta na kome je jevrejski praotac Abraham, u znak pokornosti i posvećenosti veri u jednoga Boga – Jehovu, bio spreman žrtvovati svoga sina Isaka, što se smatra trenutkom kojim su Jevreji primili verovanje u samo jednoga Boga - Jahvu. Zbog toga je na tom brdu bio i podignut jevrejski Hram, kao najveće svetište jevrejske vere i mesto jevrejskog hodočašća. U pomen tome je i okolnost da su i do dana današnjeg sve sinagoge u svetu svojim mestom "Aharona ha Kodešu", posvećenog ormara kao mesta čuvanja svitaka *Tore* (*Pet knjiga Mojsijevih* -Biblije), okrenute prema Jerusalemu.

11. februara 624. godine, prilikom Muhamedove molitve u džamiji „*Madžid al-Kiblatain*“ („Džamiji sa dvije *kible*“), kada mu je, kako se veruje, „*Allah ukazao da se prilikom molitve on i njegovi sledbenici muslimani trebaju okrenuti prema Mekî*“, Muhamed je odmah po ovom „otkrovenju“ dao da se preuredi unutrašnjost te džamije i da se ukloni niša koja je bila okrenuta prema Jerusalemu, te da se uredi ona koja će biti okrenuta prema Mekiji. Ovo je bilo i simbolično odstupanje od jevrejskog karaktera dotadašnjeg muslimanskog oponašanja Jevreja prilikom molitve, okretanjem prema jevrejskom Hramu u Jerusalemu.

"*Madžid al-Kiblatain*" džamija u Medini, prva u kojoj je Muhamed ustanovio novi pravac *kible*, okretanjem prilikom molitve prema Mekiji (slika desno)

^{52*} *Tafsir* je arapska reč za egzegezu - nauku o tumačenjima tekstova, posebno religioznih, a u ovom slučaju teksta Kur'ana. Autor ovih tumačenja se kod muslimana naziva *mufasir*.

^{53*} Carrol James, "[Jerusalem, Jerusalem: How The Ancient City Ignited Our Modern World](#)", 2011.g.

To je nesumnjivo mnogo značilo Muhamedu jer je odmah dao da se u Kur'antu, u poglavlju (*suri*) 2, od 142-og do 150-og ajeta, upiše ova nova obaveza muslimanskih vernika: „*Mi ćemo te zaista okrenuti prema Kibli s kojom ćeš ti biti zadovoljan. Pa okreći svoje lice prema Mesdžidil-haramu* (stari hram u Mekiji u kome se klanjalo starom arapskom bogu – Allahu, o.a.) i, gdje god se budete nalazili, okrećite se prema toj strani! Oni kojima je posljata Knjiga (Kur'an, o.a.) sigurno znaju da je to (okretanje, o.a.) odredba njihova Gospodara. Allah ne pušta iz vida ono šta oni čine“ (Kur'an, 2:144).

Jevrejski biblijski propis o skidanju obuće u hramu - postaje praksa i običaj kod muslimana pri ulasku u džamiju

Običaj skidanja-izuvanja obuće sa nogu predstavlja simbol iskazivanja poštovanja i naglašavanja svetog karaktera posvećenog mesta kome se pristupa.

Ovaj simbolizam susrećemo i u Bibliji, u jevrejskom Starom zavetu, gde se već u *Drugoju knjizi Mojsijevoj, Izlazak; 3:4-5*, naglašava obaveza koju „jevrejski Bog propisuje Jevrejima“ u vezi sa izuvanjem obuće prilikom pristupanja ili ulaska u „sveto mesto“ (bogomolje, jevrejski hram, sinagoge) pa kaže: „...iz grma ga (Mojsija, o.a.) Bog zovnu: „Mojsije! Mojsije!...Ne prilazi ovamo...Izuj obuću s nogu! Jer mjesto na kojem stojiš sveto je“.

Vizantijski mozaik sa prikazom jevrejskog vođe i utemeljitelja jevrejske vere Mojsija, pred "Gorućim grmom" gde skida sandale po naredbi Boga

Ovaj propis u jevrejskoj Bibliji (*Starom zavetu – Tori*) se ponavlja i u delu posvećenom jevrejskom vojskovođi i Mojsijevom pomoćniku - Jošui (latinski Isusu) Navinu, koji će posle ropstva Jevreja u Egiptu uvesti jevrejski narod u Kanaan (Izrael). Pa tako o tome piše i u biblijskoj *Knjizi o Jošui; 5:14-15*: „Što zapovjedaš Gospodaru slugi svome? A vođa vojske Jahvine (jevrejskog Boga, o.a.) odgovori Jošui: **Skini obuću svoju s nogu svojih, jer je sveto mjesto na kojem stojiš**“. Simboliku „svetog mesta“ ovde predstavlja sama „Sveta zemlja“ – Izrael. Ali poštovanje prema tom svetom mestu se ponovo iskazuje obavezom skidanja obuće.

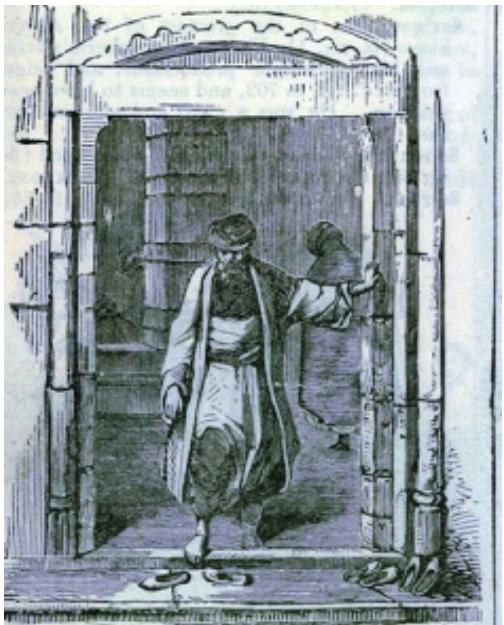
I veliki jevrejski filozof, teolog, lečnik, matematičar, astronom i poznavalac i tumač jevrejskih verskih zakona, Majmonid (Moše-Mojsije ben Majmon, 1135.-1204.g.) u svom radu *Bet Habecirahu* (poglavlje VII), tvrdi da "**čoveku nije bilo dozvoljeno da se popne na planinu kuće Božije s obućom na nogama, ili sa svojim stvarima, u radnoj odeći, ili s prašinom na nogama**".

Dakle, više jevrejskih propisa datih u jevrejskoj svetoj knjizi *Tori* (Bibliji) izričito propisuje obavezu skidanja obuće prilikom ulaska (pristupanja) jevrejskih vernika na sveto mesto (Hram, sinagogu). To se u jevrejskoj verskoj praksi posebno odnosilo na *Svetinju nad svetinjama* u jevrejskom Hramu u Jerusalemu, gde se mestu na kome se nalazio *Zavetni kovčeg* (sa Deset božijih zapovedi), i koje se smatralo mestom božanske prisutnosti Boga na zemlji - *Šekinahu*, dozvoljavalo samo na jedan dan u godini, prvosvešteniku Hrama da nakon najpažljivijeg čišćenja, uđe sa **golim stopalima** (bosonog) i da sa strahopoštovanjem izgovori Božije ime – J'HV' (Jahve).

Prikaz ovog jevrejskog običaja skidanja obuće prilikom dolaska na molitvu Jevreja na sveto im mesto - *HaKotel HaMa'aravi - Zapadni zid* („Zid plača“) u Jerusalemu, predstavljen je i na slici dole (u desnom donjem uglu vidi se njihova izuvena obuća).

"Jevreji u molitvi na Zapadnom zidu" u Jerusalemu, slika iz oko 1860. godine,
Francuska škola, Pariz

Zanimljivo je da je ovaj propis koji je nastao i svoje ishodište imao u jevrejskom *Starom zavetu* – Bibliji, upravo kao biblijski propis bio prihvaćen i u Etiopskoj hrišćanskoj Crkvi. To znamo i iz navoda etiopskog biskupa Zago Zabe, koji kao ambasador etiopskog kralja Davida I (1382.- 1413.g.) na dvoru engleskog Prvog vojvode od Lancastera (1340.- 1399.g.) Džona od Gaunta, ovom potonjem kaže: "Nama (hrišćanima-Etiopljanima, o.a.) nije dozvoljeno da uđemo u crkvu ako nismo bosonogi".

Ovaj propis i običaj Etiopske hrišćanske Crkve i dan-danas je praksa etiopskih hrišćanskih vernika.

Jevrej izuva obuću na ulasku u sinagogu (slika levo)

I upravo ovaj običaj koji je propisan Biblijom danas više nije deo jevrejske verske prakse, ali jeste deo verske prakse Etiopske crkve (etiopskih hrišćana) i islama (muslimana)!

Dakle, izvesno po uzoru na ovaj biblijski propis običaj skidanja cipela (obuće) prilikom ulaska u džamiju postaje deo važeće prakse kod muslimana (slike dole).

Takođe je zanimljivo i da jedan propis iz jevrejske Biblije (*Starog zaveta – Tore*), *Knjiga Propovjednika* (jedna od tzv. „Mudrostne knjige“); 4:17, posebno naglašava potrebnu pažnju o načinu prilikom ulaska na jevrejsko sveto mesto (hram, sinagogu), pa kaže: **"Kad ulaziš u Božiji dom (hram, sinagogu) pazi na korake svoje"**.

A upravo u jednom od muslimanskih *hadisa*, u „*Sahih al-Buhari*“, jednoj od šest *haditskih*^{54*} kanona islama iz *sunitske* kolekcije koju je sakupio perzijski musliman Muhamed ibn Ismail al-Buhari, zapisano je da se u džamiju ulazi desnom nogom, a izlazi levom nogom.

^{54*} Posle Kur'ana drugi izvor islama i šerijatskog prava. *Hadis* predstavlja ono što je Božiji poslanik Muhamed izrekao kao i ono što su o njemu i njegovim postupcima rekli njegovi *ashabi* (savremenici i lični poznavaci).

Ovo znamo iz *hadisa* gde Muhamedova žena Aiša (Aiša bint Abu Bakr /612– 678.g./ jedna od žena, ujedno i omiljena žena Muhamedova) navodi da je Muhamed u svemu preferirao desnu stranu, odnosno da „*Poslanik, s.a.v.s., je, koliko god je mogao, davao desnoj strani prednost u svakom svom poslu, i u svom čišćenju, češljanju i oblačenju odjeće*“. Sledbeno tome Buhari u svojim *hadisima* posebno naslovljava i odeljak u kome citira i Muhamedovog Pratioca - Abdulah bin Umara (Omara), poznatog po striktnom praćenju i oponašanju Muhameda u svim segmentima života, koji je „*u džamiju ulazio desnom, a izlazio levom nogom*“ (Buhara).

Jevrejski verski propis o obavezi fizičke čistoće pri ulasku na molitveno mesto (tabernakl, hram, sinagogu), kao deo abdesta – muslimanskog verskog propisa o fizičkoj čistoći prilikom ulaska muslimana u džamiju

Iz samog teksta Kur'ana veoma je jasno i poznato koliko je pozitivan utisak na Muhameda, kao autora Kur'ana, ostavio lik i versko delo jevrejskog vođe i tvorca jevrejskih zakona – Mojsija. To se pre svega vidi već i iz same činjenice da je Jevrej Mojsije, čije se ime na arapskom jeziku izgovara „Musa“, osoba čije se ime **najviše puta pominje u Kur'anu** – ukupno 136 puta, i to u 37 poglavlja (*sura*) od ukupno 114 poglavlja Kur'ana. **I svako njegovo pominjanje u Kur'anu je samo pozitivno i afirmativno!** Šta više Jevrej Mojsije je osoba kojoj je Muhamed dodelio i mesto proroka u Kur'anu i islamu.

Muhamedovo poštovanje Mojsija, posebno se odnosi na Mojsijevu versku delatnost i rad koji su jako detaljno opisani u Kur'anu. Zato je više nego sigurno da su svi propisi koje je Mojsije u ime jevrejskog Boga propisao Jevrejima, bili jako poznati Muhamedu.

A jedan od značajnih propisa koje je Mojsije dao kao versku obavezu Jevrejima, bile su odredbe vezane za njihovu fizičku čistoću (čistotu) prilikom pristupanja svetim mestima na molitvu. Ti propisi su jasno definisani jevrejskom svetom knjigom Biblijom – *Torom* (*Pet knjiga Mojsijevih*), kao delom *Starog zaveta*.

Prvi put ti propisi se spominju u biblijskoj Knjizi izlaska; 29:4, gde kaže: „Dovedi Arona i njegove sinove ka ulazu u Šator sastanka (sveto molitveno mesto, sinagoga, o.a.) **i operi ih** (okupaj, o.a.) **u vodi**“.

Ta obaveza obredne čistoće Jevreja prilikom ulaska u svetište (bogomolju, hram, sinagogu) postala je verski propis. On se ponavlja i u *Levitskim zakonima*; 15:31-33, gde se jasno nabrajaju higijenske obaveze i zabrane za Jevreje prilikom ulaska na mesto molitve. Pod naslovom „*Obredne čistoće i nečistoće*“ u Bibliji o tome piše: „*Odvraćajte Izraelce (Jevreje, o.a.) od njihovih nečistoća, da ne bi zbog njih pomrli oskrvnjujući moje (Božije, o.a.) Prebivalište* (bogomolju, hram, sinagogu, o.a.) **koje se nalazi među njima. To je propis za čovjeka koji ima izljev;** za onoga koji čini nečistim sjemeni izljev; za ženu u vrijeme nečistoća **njezina mjesečnog pranja;** za svakoga – bilo muško bilo žensko – tko imadne izljev...“.

Ove odredbe iz Biblije najdirektnije su preuzete i u Kur'anu i propisane i za muslimane. Pa tako, u 4. poglavlu (*suri*) Kur-ana, u 43. ajetu, o tome kaže: „**O**

vjernici, ne približujte se namazu (molitvi, o.a.)...*kada ste džunupi* (nečisti, o.a.)...*ili obavite prirodnu nuždu* (u Bibliji piše - čovjeka koji ima **izljev**), *ili se priljubite ženama* (u Bibliji piše - koji čini...**sjemeni izljev**), *pa ne nađete vode...*".

Ova obaveza kod muslimana regulisana je propisima **abdesta**, verskog čišćenja koje je obavezno pre namaza (molitve), a abdest kvari "Sve što izađe na dva otvora: **mokraća, mezija, vedija, izmet,...i sperma** (u slučaju izlaska sperme je potrebno kupanje)"^{55*}.

Još jedan islamski-muslimanski verski propis - **gusul**, navodi ove okolnosti (izmet, spermu, menstruaciju) kao obavezne za kupanje.

Interesantno da i jevrejska Biblija i muslimanski verski propis *gusul* navode kao obavezno za pranje i zabranu ulaska na sveto mesto (sinagogu, džamiju) za žene, okolnost ženskog postporođajnog perioda.

Pa tako o tome u Bibliji, *Levitski zakon; 12: 1-4*, kaže: "Jahve (jevrejski Bog, o.a.) reče Mojsiju: Kaži Izraelcima (Jevrejima, o.a.): **Kad koja žena zatrudni i rodi...neka je nečista sedam dana** kako je nečista i u vrijeme svoga mjesecnog pranja (menstruacije, o.a.). A **ona...ne smije...dolaziti u Svetište (hram, sinagogu, o.a.) dok se ne navrši vrijeme njezina čišćenja**"

Muslimanski propis koji reguliše kada je *gusul* obavezan o tome kaže: "Nakon prestanka menstruacije (hajz; ar.hajd, mehđid) **i postporođajnog čišćenja (nifās) kod žene**"^{56*}.

Jevrejski verski propis o dozvoljenoj (košer) i nedozvoljenoj hrani i životinjama, kao deo muslimanskog verskog propisa o dozvoljenoj (halal) hrani i životinjama

Jevrejski verski propisi zasnovani pre svega na biblijskim odredbama, veoma jasno i detaljno regulišu pitanje upotrebe mesa određenih životinja (dozvoljenih i nedozvoljenih) u ljudskoj ishrani, kao i sam način njihovog pripremanja. Te odredbe o dozvoljenoj hrani i životinjama u hebrejskom jeziku se nazivaju **košer** (ili **kašer**) što znači „čisto, obredno i verski podobno”.

Osnovno pitanje koje se reguliše ovim propisom je koje su životinje dozvoljene za ishranu i pod kojim uslovima. Ovde ćemo pomenuti samo one koje i Kur'an direktno preuzima i naglašava kao nečiste i nedozvoljene.

Dakle, propisima jevrejskog Starog zaveta posebno se apostrofira: svinja kao nedozvoljena životinja, krv bilo koje životinje i uginule životinje.

Svinja

Biblija, *Levitski zakon; 11:7*: "A **svinja...za vas (Jevreje, Izraelce, o.a.) je nečista.**".

^{55*} Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – Medžlis Islamske zajednice, "Način obavljanja namaza": <http://mizbijeljina.ba/nacin-obavljanja-namaza/>.

^{56*} Ibid. <http://mizbijeljina.ba/nacin-obavljanja-namaza/>.

Biblija, Ponovljeni zakon; 14:8: "A **svinja**, premda ima papke razdvojene, ne preziva: **neka je za vas (Jevreje, Izraelce, o.a.) nečista. Njezina mesa nemojte jesti** niti se njene strvine doticati".

Biblija, Levitski zakon; 20:25: "**Pravite, dakle, razliku između čiste životinje i nečiste**".

Krv

Biblija, Levitski zakon; 17:12-14: "**Zato sam** (Bog, o.a.) **kazao Izraelcima** (Jevrejima, o.a.): **neka niko od vas ne jede krv**: neka ni stranac koji među vama bude ne jede krv. Tko god, Izraelac (Jevrej, o.a.) ili stranac koji među vama boravi, uhvati u lovku kakvu zvijer...što se može jeste, neka joj prolije krv...**Zato sam kazao Izraelcima** (Jevrejima, o.a.): **neka niko od vas ne jede krvi; neka ni stranac koji među vama bude ne jede krvi...** **Zato sam i rekao Izraelcima** (Jevrejima, o.a.): **ne smijete jesti krv ni od kakva živog bića**".

Ova odredba se jasno ponavlja i u 19:26, gde ponovo naglašava: "(Jevreji, o.a.) **Ništa s krvlju nemojte jesti!**"

I u Bibliji, Ponovljeni zakon; 12:16, kaže "**Ali krv nemojte jesti; istočite je na zemlju kao vodu**" i 12:23: "**Samo pazi da ne jedeš krvi!** Ta krv je život. Ne smiješ jesti život s mesom".

Ovaj jevrejski verski propis u praktičnom životu znači da svaka, Jevrejima za jelo dozvoljena životinja, mora da bude ubijena na takav način da joj se iz tela iscedi sva krv..."Jer je život živog bića u krvi...Jer život svakog živog bića jeste njegova krv (Levitski zakon; 17: 11,14)".

Zato Jevreji već par hiljada godina vrše tradicionalno obredno klanje životinja i peradi koje koriste za jelo, na način da im se glava postavlja okrenuta na stranu ili prema dole, da bi mogla da im iscuri krv iz celoga tela.

Taj obred se naziva **šerita** (**šohet**), što znači klanje stoke u skladu sa propisima jevrejskog verskog prava (slika desno).

Uginule životinje

Biblija, Levitski zakon; 22:8: "**Neka (Jevrej, o.a.) ne jede strvinu** (uginulu životinju, o.a.) **ni što je** (druga) **zvjerad rastrgla. Time bi se okaljao**".

Biblija, Levitski zakon; 17:15: "**Tko bi god, Izraelac** (Jevrej, o.a.) ili stranac, **jeo što je uginulo, ili što su zvjeri rastrgale**, neka opere svoju odjeću i u vodi se okupa...a ako to ne učini neka snosi posljedice svoje krivnje".

Obzirom da je Muhamed u Kur'anu posvetio toliku pažnju i poštovanje jevrejskom verskom vođi i tvorcu jevrejskih verskih zakona – Mojsiju, kojeg je proglašio i prorokom, te da je u Kur'anu dobrano opisivao brojne biblijske upute opisane u jevrejskom *Starom zavetu* – *Tori*, koje je Mojsije dobivao od Boga i prenosio ih Jevrejima (Izraelcima), jasno ukazuje da je svakako znao i za jevrejske propise koji su se ticali zabrane upotrebe i konzumiranja mesa svinje, uginulih životinja i krvi.

Zato i ne treba da čudi da ih je i on u Kur'an dao kao verske propise i zabrane muslimanima.

Pa tako u 5. poglavlju (*suri*) Kur'ana, u 4. ajetu piše: "**Zabranjeno vam je** (muslimanima, o.a.) (jesti): **sve što je od sebe *uginulo*** (Neka Jevrej ne jede strvinu), **krv** (Jevreji Ništa s krvljtu nemojte jesti), **svinjetinu** (neka je za vas Jevreje nečista. Njezina mesa nemojte jesti),...**udavljeni, ubijeni, ono što je *uginulo*...probodeno, ono što je *naklala*** (druga) **divljač** (što su zvjeri rastrgale, Biblija, Levitski zakon; 17:15)".

Šta više, Muhamed u Kur'anu jasno propisuje i da je muslimanima dozvoljeno jesti sve ono ono što je dozvoljeno i Jevrejima, kao i Jevrejima ono što je dozvoljeno i muslimanima. Pa kaže (Kur'an, 5:6): "**Dozvoljena su vam** (muslimanima, o.a.) **i jela onih** (Jevreja, o.a.) **koji slijede Knjigu** (jevrejsku *Toru* - Bibliju, o.a.), **a vaša jela su njima dozvoljena**".

Ova zabrana se ponavlja i u 6. poglavlju (*suri*) Kur'ana, 18. dio, pod naslovom: "**ZABRANJENA JELA**", 145 ajet, gde kaže: "**Reci, ja ne nalazim u onome što je meni objavljeno da je zabranjeno onome koji** (hoće da) **jede** (išta drugo) **osim da to bude *krepano*** (uginula životinja, o.a.), **proljevena *krv*, ili *svinjsko meso*, a to je pogano**".

Koji su muslimanski verski (šerijatski) uslovi potrebni da se ispune prilikom klanja stoke i pripreme da bi se neko meso smatralo **halal**^{57*}, može da se vidi i iz drugih propisa islama. Ovde navodimo one u kojima piše šta je potrebno da bi životinja i meso bili *halal*.

Pa o tome kaže^{58*}:

"Sve životinje su dopuštene za jelo, osim onih koje je Kur'an izuzeo, ukoliko se usmrte na šerijatski propisan način."

To je klanje *zebh*, ili probadanje *nahr*, koje zahtijeva određene šerijatske uvjete:

A to su:

Allah Uzvišeni nam je dopustio hranu (meso *halal* - životinja) sljedbenika Knjige: Jevreja i kršćana, ako su ispoštovana šerijatska pravila pri klanju.

^{57*} Halal – kada je nešto po islamskim propisima i od Allaha (muslimanskog Boga) dopušteno.

^{58*} "Šerijatski način klanja životinja": <http://www.newmuslim-guide.com/bs/your-food-and-drink/420>.

1. **Da osoba koja kolje životinju bude musliman ili sljedbenik Knjige (Jevrej...),** da je dosegao dob razaznavanja i da puštanjem krvi životinje ima namjeru šerijatskog klanja.
2. Da alatka kojom kolje životinju bude namijenjena za tu svrhu čije sječivo reže i može pustiti krv kao što je nož. Zabranjeno je koristiti alatku koja će otežati ili mučiti životinju: elektrošoker ili neki tupi predmet kojim bi se životinja udarila i omamila.
3. Da prilikom povlačenja noža izgovori: Bismillah (*U ime Allaha*).
4. Da prilikom klanja životinje presiječe: jednjak, dušnik i dvije arterije, odnosno najmanje troje od četiri navedene stvari.

Ako ovi uvjeti budu ispunjeni, priklana životinja je *halal* – dopuštena muslimanu za jelo. U slučaju da izostane neki od ovih uvjeta, meso životinje neće biti *halal* za konzumiranje”.

Sadržaj:

- 1. Uvod**
- 2. HRIŠĆANSTVO**
- 3. Jevrejski koren i ranog hrišćanstva**
 - Ranohriščani - Judeohriščani
 - Poslednja večera – „*Tajna večera*“
 - *Stari zavet*
 - Poslanica Jevrejima
 - Jevanđelje po Jevrejima
 - Sedamdeset apostola (sedamdesetorica)
 - Jevreji – Episkopi (Biskupi) Jerusalemski i Rimske pape
 - Episkopi Jerusalemski
 - Episkopi Rimski
- 4. Jevrejsko nasleđe u obredima, običajima i praznicima kod hrišćana**
 - Jevrejsko obredno pranje – kao preteča krštenja
 - „Veliki četvrtak ili „Veliko bdenje“
 - Slavljenje Vaskrsa (Uskrsa) na dan jevrejskog praznika *Pesah*
 - Jevrejska *in haminadus* jaja – Hrišćansko bojenje jaja za Vaskrs (Uskrs)
 - Proslava „Nove godine“ – kao pomen na jevrejsko obrezanje Isusa Hrista
 - *Zuketo* – svilena kapica papa, kardinala i episkopa po uzoru na kapicu pobožnih Jevreja – *kipa*
 - Praznik Cveti (hrvatski Cvijetnica) – Ulazak Isusa Hrista u Jerusalem (na dan jevrejskog praznika *Pesah*)
 - *Tamjan* (kâd) i *kađenje* – Bogu posvećeni miris jevrejskog *Starog zaveta* i njegovo prisustvo u hrišćanskim obredima i liturgijama
 - Jevrejske (hebrejske) reči u hrišćanskim liturgijama
 - Amen
 - Aleluja (Haleluja)
 - Osana (Hosana)
 - Prisutnost jevrejske reči i pojma „jubilej“ u hrišćanstvu
 - Institucija *prezbitera* u judaizmu (jevrejskoj veri) i hrišćanstvu
 - Žalobni običaji kod Jevreja – u praksi hrišćanstva
 - Sklapanje očiju pokojniku
 - Paljenje sveće ili kandila pored umrlog i na godišnjicu njegove smrti
 - Jevrejski običaj *Kevod 'amet* – kao bdenje nad pokojnikom do sahrane
 - Oblačenje crnine kao znak žalosti
 - *Avelut* – pomen dani za pokojnika
 - Pokrivanje ogledala
- 5. Rezime**
- 6. ISLAM**
- 7. Muhamedovi susreti i kontakti sa judaizmom (jevrejskom verom) i hrišćanstvom**
- 8. Jevrejski biblijski koncept prvih ljudi Adama i Eve, preuzet u islamu**
- 9. *Kibla* – smer molitve u islamu**
- 10. Jevrejski biblijski propis o skidanju obuće u hramu - postaje praksa i običaj kod muslimana pri ulasku u džamiju**
- 11. Jevrejski verski propis o obavezi fizičke čistoće pri ulasku na molitveno mesto (*tabernakl*, hram, sinagogu), kao deo *abdesta* – muslimanskog verskog propisa o fizičkoj čistoći prilikom ulaska muslimana u džamiju**

12. Jevrejski verski propis o dozvoljenoj (*košer*) i nedozvoljenoj hrani i životinjama, kao deo muslimanskog verskog propisa o dozvoljenoj (*halal*) hrani i životinjama

Autor teksta i izbor slika: Aron Albahari